

HELSINGIN
YLIOPISTON
KIRJASTO

Suom. käännös. I.

KAUPPIS-HEIKKI

Paimen ja lampaat

PORVOSSA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

PAIMEN JA LAMPAAT

KAUPPIS-HEIKKI

KOOTUT TEOKSET

PAIMEN JA LAMPAAT

PORVOSSA
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

PAIMEN JA LAMPAAT

KIRJOITTI

KAUPPIS-HEIKKI

ALKULAUSEEN KIRJOITTANUT

JUHANI AHO

PORVOOSSA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA 1920

Kauppi-Heikki ja Juhani Aho.

KAUPPIS-HEIKIN VIIMEINEN TEOS JA HÄNEN VIIMEISET VUOTENSA.

Kirj. *Juhani Aho.*

Se teos, joka tässä keskeytyneenä julkaistaan, oli viimeinen, joka lähti kirjailija Kauppi-Heikin kynästä. Se askarteli hänen mielessään jo kauan. Jo ennen kuin se henkilö, jonka elämää hän siinä tahtoi kuvata, oli kuollutkaan, hän tietääkseni teki muistiinpanoja ja keräsi aineksia sitä varten. Hänen kuolemansa jälkeen ja kun kirjailija oli saanut valmiiksi viimeisen suuremman teoksensa »Savolainen soittaja», hän luultavasti alkoi keskittää itseään siihen entistä hartaammin ja perinpohjaisemmin. Silloin kai myös teoksen suunnittelu

ja sommittelu vähitellen lopullisesti vakiintui. Nähtävästi oli Kauppi-Heikillä aluksi aikomus kirjoittaa tavallinen elämäkerta tai ehkä oikeammin muistelmateos sekä omiensa että muilta saamiensa muistoinesten pohjalla. Mutta sitten hän näyttää yhä enemmän päässeen selville siitä, että aihe oli käsiteltävä kaunokirjallisesti, ainekset sulatettavat aatteelliseksi ja taiteelliseksi kokonaisuudeksi. Hän tahtoi kuvata, olemassa ollutta henkilöä lähtökohtana käyttäen, ihanteensa seurakunnan ja sielujen paimenesta yleensä niiden vaikutelmien nojalla, jotka hän oli saanut tuosta henkilöstä, joka häntä lähellä ollen oli hänen mielessään ja mielikuvituksessaan tämän ihanteen luonut. Samalla hän myöskin tahtoi kuvata tämän henkilön osaksi sen myötätuntoisen muistotiedon mukaiseksi, mikä seurakunnan parhaimmistossa oli olemassa sen keskuudessa vuosikymmeniä vaikuttaneesta kaitsijasta. Näin oli aihe laajentunut n. s. yleistyypilliseksi kuvaukseksi heränneestä papista, joita meillä on ollut paljon muitakin kuin hänen kuvaamansa. Teoksesta olisi kaikesta päättäen tullut tavallaan sivistyshistoriallinen.

Tehtävä oli vaikea, vaativa ja arkaluontoinen, sillä olihan kysymys aivan vasta manalle menneestä, joka vielä eli aikalaiensa tuoreessa muistossa. On helppo kirjeistä, asiakirjoista, omista ja muiden muistoista kyhätä ainekokoelma ja liimata kokoon käsikirjoitus, niinkuin epätaiteellinen ja epäpersoonallinen elämäkerta tavallisesti syntyy. On paljoo vaativampaa käyttää hyväkseen aineisto niin, että

aihe, henkilö ja ympäristö, alkaa elää ja elämäkerta todella vaikuttaa *elämä*-kerralta. Näin menetellen täytyy tekijän ei vain luoda juttua juttuun, vaan myöskin luoda jutuista juttu, sanalla sanoen runoilla.

Näin syntyi aiotusta elämäkerrasta kaunokirjallinen kuvaus. Hän puhui minulle kerran tästä aiheensa kehityskulusta ja sen lopputuloksesta. Olin sen kaunokirjalliseen käsittelyyn nähden aluksi koko lailla epäilevällä kannalla, kunnes saamani ensimmäinen valmiin käsikirjoituksen näyte osoitti minulle, että hän oli ollut oikeassa, samalla kuin myöskin sain varmuuden siitä, että hän voisi suunnitelmansa toteuttaa. Sen edellytyksenä oli se, mikä tässä alkuosassa jo pistää silmään, että hän ei vain kirjoittanut elämäkertaa, vaan myöskin itse elisen, oli itse erinomaisen läheisesti mukana, aavistaen ja ymmärtäen sitä, mitä ei itse ollut nähnyt. Tähän alkuosaan nähden tällainen mielikuvituksellinen menettely olikin muuten miltei välttämätön, sillä noilta Lapinlahden ajoilta eivät muistotiedot tietystikään enää olleet yhtä runsaat kuin myöhemmiltä. Hänen täytyi »kuvitella» mielessään sitä aikaa, ja nähdä se, ja hän näkikin sen niin oikein, että ne, jotka ovat tunteneet esiintyvät henkilöt tai kuulleet heistä puhuttavan, tuntevat ja näkevät heidät ilmielävinä edessään, toisin sanoen tosina.

Luultavasti olisivat karakteristiikat tulleet sitä täyteläisimmiksi, kuta enemmän kirjoittaja lähenee aikaa, jolloin hän itse tuli mukaan ja oppi tuntemaan kuvattavansa henkilöt ja pääsi ammentamaan

myöskin omista lähteistään. Jos hänen olisi suotu jatkaa, olisi teoksesta todenmukaisesti tullut ei vain elämäkerrallinen eepos, kertomaruonoelma, vaan myös esitys niistä aatteellisista liikkeistä, jotka tuona aikana elivät, tarina paimenesta, joka vaali lampaitaan ja koetti kulettaa heidät sen maailmankatsomuksen perille, mikä oli hänen, ja sen totuuden tuntoon ja toteuttamiseen, jonka hän oli omistanut.

Valitettavasti keskeytyi tämä työ alkuunsa. Se oli vahinko, ei sen vuoksi, että oli kysymys minulle läheisestä henkilöstä, vaan että Kauppi-Heikki tässä teoksessa näytti tulevan luomaan toisesta kirjoittamansa elämäkerran ohella myöskin jotain erikoisesti omaansa, antamaan ne eettilliset aatteet, jotka häntä elähyttivät, oman ehkä positiivisen maailmankatsomuksensa välittömämmin kuin edellisissään. Hän oli tullut siihen ikään, jolloin kirjailijassa tämä seestyminen häneen itseensä nähden tapahtuu. Hän oli itse kasvanut sen opettajan esimerkin koulussa, jota hän halusi kuvata, oli omistanut ja sulattanut itseensä ja elämässään myöskin koettanut toteuttaa hänen opistaan sen parhaan. Sekä kuvatussa että kuvaajassa oli paljon yhteistä pohjaa. Jos hän joskus lienee ollutkin epäilijä, oli hän omistanut uskonnosta sen, mikä siinä on parasta ja pysyvintä, sen hartauden ja sen siveysopin, sen, mihin se velvoittaa itseä ja muita kohtaan. Nähtävästi hän olisi tullut paitse päähenkilössä esittämään tätä myöskin välittömästi itsessään, koska hän näkyy ajatelleen itseään erääksi kertomuksensa sivuhenkilöistä.

Niin voi päättää ainakin eräistä hänen lauseistaan kirjeissä, joista teen alempana otteita. Voidakseen teoksessaan antaa myöskin tuota aatteellista itseään, hän luultavasti oli tämän aiheen valinnutkin tai, oikeammin sanoen, oli se hänet valinnut ja vallannut.

Minulla on säilynyt eräitä Kauppiis-Heikin kirjeitä niiltä ajoilta, jolloin tämän teoksen kirjoittaminen täytti hänen mielensä. Luulen, että on mielenkiintoista muidenkin tutustua niihin kirjailijavainajan jälkeensä jääneen katkelmateoksen yhteydessä, jota seuraavat otteet enemmän tai vähemmän välittömästi koskettavat.

Ilmeisesti oli hänellä »Paimen ja lampaat» mielessään jo v:nä 1912 siitä päättäen, mitä hän lastukokoelmani »Tyvenen meren» ilmestymisen johdosta, kirjoittaa. Lausuttuaan niistä arvostelunsa (kirjeessä 1 p:lta joulukuuta 1912) toivoo hän, että tällaiset pikkukertomukset olisivat vain »kosteikkoja», »ponnistellessasi yhtäjaksoisia, voimia kysyviä taipalia, sillä voimia meillä on vieläkin — kyllä meidän (viisikymmeisten) päämääränä sittenkin pitää olla pitkät kertomukset, ja sanokoot nuoremmat kirjailijat kuinka paljon tahansa, niin meillä täytyy säilyä se usko, että meilläkin on vielä jotain sanomista. Yksin minullakin on taas sellainen usko ja tottahan silloin sinulla.»

Lokakuun 31 p:nä 1915 hän kirjoittaa:

Olen tässä lumia odotellessa lepäillyt (henkisesti) ja touhunnut taloustöissä. Siinä sivussa olen sula-

tellut ja selviteltyt vastaisia kirjoitus-aiheitani. Tärkein niistä olisi se, josta on ollut puhetta. Mutta se on samalla niin arka aihe, etten sallisi sitä antaa pienissä paloissa yleisön luettavaksi samalla tavalla kuin nyt ilmestynyttä teostani. Se olisi kirjoitettava kokonaan ja sitten sinun ja sukulaistesi kanssa yhdessä luettava ja tehtävä korjaukset taikka hyväksyttävä. Mutta vieläkin mutta, sen kirjoitusaikana voipi minulle hiipiä aikamoinen taloudellinen puute. Jos olisi toivoa, että ensi vuotena annetaan tämän vuoden kirjallisista tuotteista palkinnoita ja jos »Savolainen soittaja» saisi vaikkapa 500:kaan, niin silloin joutuisi ehkä »Paimen ja lampaat» valmiiksi. Tällaista nimeä olen ajatellut teokselle ja siitä tulisi tavallaan kaunokirjallinen teos. Alkaisi siitä, kun tulin teille palvelukseen ja jatkuisi minun tavalla kerrottuna rovestin kuolemaan asti. Ne puolet hänen luonteestaan ja seurapiiristään, joita en ole ollut näkemässä enkä kuulemassa, antaisin hänen vanhojen tuttaviansa ja ystäviensä kertoa. Minun suunnitelmani mukaan tulisin minä itse olemaan yhtenä sivuhenkilönä, joka senkin jälkeen, kun ei ole enää palveluksessa, joutuu keskusteluihin monien ihmisten kanssa entisestä isännästä. Mutta taaskin mutta, tästä kirjasta tulee taas vain yksi »naturalistinen» kirja entisten lisäksi ja uskallanko nyt edes ehdottaa Söderström O. Y:lle, että he taas antaisivat etukäteen, jotta saisin joukkoani viedyksi eteenpäin. Olen ajatellut yhtenä keinona, että kirjoitan »Patahurjain» ja »Savolaisten» tapaisia juttuja rahaa saadakseni ja tätä »Pai-

men ja lampaita» siinä sivussa, milloin ei puute pahasti ahdistele. Mutta nyt tulee vielä viimeinen kysymys, että riittääkö minulla ikää saada valmiiksi tämä, jota kuitenkin pitäisin tärkeimpänä. Noin kymmenenä vuotena olen kirjoitellut »Savolaista soittajaakin» ja yhteen aikaan jotenkin kiireellä, jolloin se ilmestyi »Pirtti»-lehdessä »Kannot ja vesat»-nimisenä.

Kustantajansa ja eräiden ystäviensä toimesta hän saakin aineelliset asiansa sen verran siedettävälle kannalle, että katsoo (kirjeessä 24 p:ltä marraskuuta 1915) voivansa »huolehtimatta ryhtyä ajattelemaan sitä teosta, jota hän nyt pitää tärkeimpänä tehtävänä.»

Kyllä meillä on kyllin kirjailijoita sepustelemaan hassuja juttuja, jos minun osalta ovat vähän aikaa sepittelemättäkin.

Tuo »Paimen ja lampaat» on minun kannalta katsottuna niin rikas aineksista, ettei tarvitse muuta kuin valita niistä tyypillisimmät (tarpeellisimmat) ja pukea ne oikeaan muotoon ja sopusointuiseen järjestykseen. Jos minä ne onnistuisin sovittelemaan ja soinnuttamaan sellaisella sielutieteellisellä selvyydellä ja tyyneydellä kuin ne nyt ajatusten askartelun alaisina kuvastuvat, niin minä itsekin uskoisin tehneeni jotain kelvollista. Ja sanotaanhan, että rakkaus kansaan on taiteen salaisuus. Järkyttävään asiain kertomiset eivät kuulu minulle. Mutta saada näkyviin se hiljainen yhteisymmärrys, joka oli rovastin ja seura-

kunnan välillä, se on niitä minun liikunta-alueitani, kun vain siinä onnistuisin. Ja onnistuuhan sitä, kun usko onnistuvansa ja ottaa neuvotkin varteen. En minä näy ikänäni pääsevän niin pitkälle, etten muiden huomautuksia tarvitsisi. Sinä käskit »Uran aukasijata» jatkamaan, samoin, kellä luetin »Savolaisen soittajan», sanoivat, että se loppuu kesken — ja minä jatkoin. Sellainen tökerö on mies vielä 53 vuoden ikäisenä. Sittenpä hän ei kykene ylpeilemään, että »minä sitä . . .»

Hän näyttääkin nyt ryhtyneen kirjoittamaan teostaan siitä päättäen, mitä hän noin vuotta myöhemmin ilmaisee. Sillä välin oli syntynyt puuha julaista painosta kokoelma pikakirjoituksen avulla muistiin merkityitä rovasti Brofeldt vainajan saarvoja. Pyynnöstäni oli pastori Joos. Lescelius siihen liitettäväksi kirjoittanut pienen elämäkertaluonnoksen ja lukenut sen Kauppi-Heikille. Marraskuun 7 p:nä päivätyssä kirjeessä tämä sen johdosta kirjoittaa:

Viime perjantai-iltana olin Lesceliuksen luona ja hän luki rovasti vainajan saarvoihin kirjoittamansa esipuheen, joka jo luultavasti on siellä. Kun hän kyseli minulta, mitä siitä ajattelin, niin sanoin, että luulen Jussin jättävän siitä pois nuo pienet piirteet ja ottavan etupäässä ne kohdat, jotka selittävät vainajan uskonnollista kantaa ja hänen suhtautumistaan Jumalaan, Raamattuun ja toisiin uskonuuntiin. L. sanoi sen suovansa, jos vain ei ajatussuunta muutu. Mitäpä

siitä tahtoisikaan muuttaa. Mutta nuo monet pienet piirteet ovat mielestäni tarpeettomia saarnakirjan esipuheessa. Ne kuuluisivat siihen teokseen, jota minä kirjoitan ja jossa ne ovat varustetut lihalla eikä vain kuivilla luilla. Tässä esipuheessa ne ovat mielestäni kuin kuolleita luita, joissa ei ole elämää, henkeä.

Että käsittäisit, mitä tarkoitan, niin mainitsen yhden kohdan esimerkkinä. Siellä loppupuolella sanotaan tähän tapaan: jos rovasti ei antanut avun pyytäjälle apua, niin hän ei saanut rauhaa, vaan täytyi lähettää joku viemään.

Onhan se selvästi sanottu, mutta lukija ei näe, miten se tapahtui ja mitä sielun taisteluita sen yhteydessä oli.

Minun »riitingissäni» on monta muuta siinä mainittua asiaa, joten toivoisin, että ne jäisivät minulle. Mutta jos sinä ajattelet ne tarpeellisiksi tähän esipuheeseen, niin anna vain olla, kyllä minä voin kirjoittaa samoistakin asioista, kun asetun katsomaan toisessa valaistuksessa.

Olet ehkä ihmetellyt, että miksi ei Heikiltä ala tulla käsikirjoitusta. Siihen on monet syyt. Kirjailija on rakentaja ja tiedäthän kokemuksesta, että toisinaan täytyy valmis kivijalkakin purkaa ja alottaa uudestaan. Sairauttakin sattuu rakentajalle, aivan ruumiillista. Näitä samoja vastuksia on ollut minulla. Nyt olen taas työhön kykenevä ja kivijalkakin on korjattu. Kohta puoleen saanen jotain valmistakin lähettää nähtäväksesi.

Kalle pani minulle paukkua, että täytyy ruveta terveydestä huolehtimaan. Enhän minä ole vielä kerinnyt hänen neuvojaan suuresti noudattaa, mutta siitä huolimatta saan olla Kallelle hyvin kiittollinen, että olen näin voimissani ja toivorikkaalla mielellä.*

Olin toista mieltä kuin Kauppi-Heikki Lesceliuksen esipuheen »pikkupiirteistä». Minusta oli hyvä, että ne, mikäli niitä oli koottuina, tulivat mukaan siitakin syystä, että ne kyllä semmoisinaanakin valaisivat henkilön luonnetta ja että ne säilyisivät siltäkin varalta, ettei Kauppi-Heikin teos valmistuisi. Eikä hänen totisesti tarvinnut pelätä kilpailua. Hän kyllä olisi kyennyt kirjoittamaan samoista asioista omassa valaistuksessaankin. Kaikessa tapauksessa hänen tekemänsä ehdotus niiden poisjättämisestä on hänen omaa suunnitelmaansa valaiseva.

Kului vielä puolisen vuotta, vähän päällekin, jonka ajan kuluessa hän sai valmiiksi »Paimen ja lampaat»-teoksensa ensimmäisen osan jotenkin semmoisena, kuin se nyt on olemassa. Mutta siihen se sitten päättyikin. Terveys, joka ei koskaan ollut luja, luja ainoastaan tahto koettaa pysyä terveenä, oli vähitellen hipunut pois. Ensin täytyi leikata jalka ja sitten seurasivat halvauskohtaukset ja lopulta kuolema.

Vaikkei niillä kirjeillä, jotka häneltä edellä olevain jälkeen sain, olekaan aivan suoranaista yhteyttä hänen viimeisen teoksensa kanssa, liitän kuitenkin niistä tähän otteita, ne kun ovat kylläkin paikallaan seuraamaan vainajan muistoteosta, näytteinä siitä,

* Johtaja Kaarlo Brofeldt.

millaisissa oloissa ja millä mielellä hän vietti viimeiset, vaikeat vuotensa. Niiden henki ja tämän teoksen henki ovat muuten hyvinkin läheiset. Niissä on lauseita ja käänteitä, jotka usein kuultiin sen henkilön suusta, jota hän aikoi kuvata, m. m. se täytymykseen tyytyminen, jolla hän suhtautuu kohtaloonsa ja lapsiensa tulevaisuuteen. Ja näyttää hän niistä sitäpaitsä viimeiseen asti kuultavan toivo, että hän ehkä sittenkin vielä voi jatkaa, tai ainakin haikea mieli siitä, että lempiteos, jonka käsikirjoitus seurasi häntä sairaalaankin, hänen mahdolliselle viimeiselle retkelleen, jäi kesken.

-Kuopio, Lääninsairaala 5/6 17.

H. V. Jussi! — Kiitos kirjeestäsi, joka oli käynyt Ulmalan koululla, vaan eilen illalla jo saapui tänne Kuopioon. Minä tein päinvastoin kuin muut: muutin kesäksi kaupunkiin. Kouluni lopetin 25 p:nä toukokuuta ja 26 p:nä tulin jo tänne. — Siitä on ollut ennenkin puhetta, että vielähan sitä muuten miehenä menisi, kun vain jalat tekisivät tehtävänsä. Onhan niillä minunkin jaloilla hiljalleen tähän asti päässyt, mutta nyt teki oikea takanen kerrassa lakon. Onneksi olin valmistellut koulua koskevat vuosikertomukset y. m. niin hyvissä ajoin, että pääsin heti tänne. Piirilääkäri Brax peloitteli, että minun pitää kiirehtiä, muuten saattaa tulla kummat. Pelkäsi, että minun varpaassa on n. s. kalprant, josta tuska nousee sydämeen ja viepi hengen. Ei tämä kumminkaan sitä taida olla. Koko jalkaterä on vain vuosi vuodelta tullut kylmemmäksi

ja kylmemmäksi ja viimein siinä kävi veren kulku niin hitaaksi, että jalkaterää ja varsinkin varpaita tuittuilee ja särmiä niin turkasesti, etten ole pariin viikkoon rauhallista yöunta nukkunut. Pieni varvas otettiin v. k. 30 p:nä pois, mutta nyt kiilimoipi koko jalkaterää. Saattaa sattua, että täytyy leikata pitemmältä ja silloin voisi käydä niin, että väsynyt sydän ei kestäkään.

Leikkauspäivänä kirjoitin maisteri J. Jäntille, että jos nämä leikkaukset päättyvät kuolemaan, että V. S. Oy. ottaisi teosteni kustannusoikeuden ja avustaisi alkuvuosina turvattomaksi jäänyttä joukkoani. Jäntti vastasi, ettei minun tarvitse sellaisista huolehtia, kyllä he koettavat sen asian auttamiseksi tehdä, minkä voivat. V. S. O.y:n lähettämällä kalliin ajan lisällä (joka tuli aivan, etten ollut mitään virkkanut, 10 p:nä touku-kuuta 1000 mk.) minä täällä elelen ja sillä maksoin naapuriin velkani (500) ja kotijoukoillekin jäi näiksi kesäkuukausiksi. — Minä olen tullut yhä enemmän siihen vakaumukseen, että meillä on näkymätön huoltaja. Tämänkin avun se toi niin oikealla ajalla kuin ajatella voipi. Kyllähän Söderström yhtiö lähettäessään tämän tuhat markkaa toivoi, että minä vapautuisin kirjoittamaan ainakin kolmeksi kuukaudeksi. Ja minulla oli asiat järjestetty niin, että koulun päätyttyä jätän kaikki pelto- ja heinätyöt muille joukoille ja siirryn aluksi eräaseen syrjässä olevaan taloon kirjoittamaan. Mutta siksi syrjätaloksi tulikin tämä lääninsairaala ja kyllä täällä olisi rauhallinen kirjoittaa, kun vain ei jalkaa särmissä ja saisi yöllä nukkua. Tällä

kesäaunnolla on monta hyvää puolta: ei haise tupakan savu, ei mene aikaa kyliä kävellessä eikä vierasten kanssa rupatellessa. Kello 2 ja 3:n välillä saavat käydä tuttavat ja sukulaiset sairaita katsomassa.

Eikä täällä olo tule kalliiksikaan, neljä markkaa vuorokaudessa kaikesta. Kahdellakin markalla pääsisi, mutta minä haluan vielä kerran elämässäni herustella. Puuttuu vain erikoishuone. Jos olisi erikoishuone, niin menisi 6 mk. vuorokaudelta.

Jos minä tästä vielä selviän kirjoituskykyisenä elämään, niin kaksi asiaa on jotenkin varmaa: Kainalosauvoilla kulkija minusta loppuiäkseni tulee, ja toinen: koulumestarin toimi se silloin täytyy jättää. Sota-aikana ei uskalla vielä kokonaan erota, vaan on otettava sijainen, viranhoitaja. Sillä keinolla saapi asunnon ja lämmön parin vuoden aikana.

Elsahan se arveli, että jospa isästä tuleekin vasta sitten kirjailija, kun jalka pakottaa luopumaan opettajatoimesta. Ei taitaisi minun kirjailijaratsuni tämän korkeammalle kiivetä, vaikka karsittaisiin kädetkin. Kolme teosta minulla on vielä mielessä, tämä rovestin luonteen ja toiminnan kuvaus (joka tuossa hyllyllä odottaa jatkoa) ja sitten kaksi, joita on näin pienellä paperilla paras olla selostamatta. Aikansa lapsia ne vain tulisivat olemaan.

Lopuksi joukoista. Elsa on ollut viimeksi meijerissä harjoittelijana. Eljas Sukevan sahan hommissa, nyt luultavasti joella tukkia uittamassa. Kirsti on ollut vuoden Heinolan seminaarissa (velalla). Liisa ja Katri

Jisalmen Keskikoulussa. Äidin toverina on vain pikku Matti.

Vielähän nämä pienimmät tarvitsisivat isänkin apua, mutta niin minä niitä kotona lähtiessä lohdutelin, että kyllä te tulette hyvin hyvästi maailmassa toimeen ilman minuttakin, jos vain pysytte ahkerina ja rehellisinä.

Älä nyt anna tämän minun kirjeeni pilata sitä mielen virkeyttä, jota kesä tuottaa. Minäkin akkunasta käsin ihailen luontoa ja iloitsen kesän kauneudesta.
— *Monet terveiset teille kaikille.* V:si Heikki.

En voi olla kiinnittämättä huomiota kirjeen viimeiseen kappaleeseen, jossa hän, aina arka, hienotuntainen ja hymyilevä kuin japanilainen, ilmaisee huolensa siitä, ettei hän vain mitenkään häiritseisi kirjeensaajan kesää sillä, että on — sairaalassa. Eihän hänellä siellä muka ole mitään hätää, vaikka jalkaa vähän särmiikin, yötä ja päivää, hän katselee vain ikkunasta ja ihailee luontoa ja *iloitsee* kesän kauneudesta. Leikkaus oli tehtävä, ei vain varpaan, vaan koko jalankin. Sydän kesti toistaiseksi koetuksensa. Jo kesäkuun 16 p:nä hän on toipunut niin, että taas kirjoittaa kirjeen melkein yhtä selvällä käsialalla kuin edellisenkin. Ja näyttäähän siltä, kuin hän olisi koettanut tehdä kirjallista työtäkin.

Kuopion lääninsairaalassa 16 p. kesäk. 1917.
Jussi hyvä!
Kiitos kirjeestäsi! Sanotko sitten, että on kamalaa

ajatella minun makaavan jalatonna samalla aikaa kuin sinä, kaikki jäsenet kunnossa, kirjoitat minulle kirjettä. Mutta enhän minä olisi sellaista kirjettä sinultakaan saanut, jos en olisi jotain kadottanut. Tämä jalan menettäminen oli minulle tuiki tarpeellinen. Nyt minä ymmärrän, kuinka suuriarvoinen elämä on, olkoonpa se vaikka kuinka yksinkertainen. Ja sittenkin, vaikka tämä nykyinen elämä on näin suuriarvoinen, niin minä sain tuntea leikkauspöydällä, että ehkä noin sekuntin pituinen aika tuota tunteimatonta elämää vastaisi 10 vuoden pituisen ihmiselämän. — Koetan selittää tätä: Minä menin tuohon leikkaukseen niin rauhallisena kuin jos olisin ollut mitattava, kuinka pitkä ja paksu olen. Hengitin hyvin rauhallisesti eetterin hajua ja tarkastin, miten se vaikuttaa tajuntaan. Ja heti sen jälkeen, kun tunsin tunnemaailman häviävän, seurasi se ihana hetki, jota ei kukaan kykene kynällä eikä sanoilla kuvailemaan. Kun sitten leikkauksen jälkeen heräsin, en tuntenut mitään tuskia, olin vain niin heikko, etten jaksanut puhellakaan kuin muutaman sanan kerrallaan. Eikä ole tuskia ollut sen jälkeenkään. Vaikka oikeata jalkaa on vain järeällä korttelin pituinen tynkä, tuntuu aivan erehtymättömän selvästi, että nyt särmiä pientä varvasta, nyt isoa, nyt kantapäätä j. n. e.

Minä olen hyvässä toivossa päästä pois tämän kesäkuun aikana. Minä kirjoitan vähintään kerran viikossa sinulle postikortilla. Hanna kirjoitti silloin leikkauksen jälkeen, kun ei itse vielä jaksanut. Taitaa tuo jalka (olematon) vaatia näinä viimeisinä viikkoina

niin paljon huomiota itselleen, ettei kirjoittaminen suju täydellä vauhdilla. Hyväpähän, kun hitaastikaan sujuisi.

Tämä tapaus oli erittäin kasvattava myöskin minun lapsilleni. Ne kuuluvat tekevän työtä niin tomerasti, ettei tavalliset kehoitukset saisi sitä aikaan. Mutta kun ne tietävät, että isää on jo joku osa haudassa ja että jos menee kokonaankin, niin se on sitä havainnollista opetusta, jonka täytyy tepsyä. Kun vain nyt saisin jaappanilaiset käsikärrit, joihin istuisin ja sanoisin Katrille tai Liisalle, että tartu aisoihin, niin läh-tään kylään.

Kirjeessäsi olisi vielä paljon asioita, joiden johdosta haluaisin kirjoittaa, mutta eivät voimani salli vielä pitkiä kirjeitäkään. Hyvin paljon sydämellisiä terveisiä rouvallesi ja pojille. Ajattele vain minusta iloisesti. Voi hyvin ja nauti kauniista kesästä.

Toivoo yst. Heikki.

Niin, taaskin pitää häntä ajatella iloisesti, ei mitenkään vain pidä huolestua hänen tähtensä!

Ulmalan koululla 20 p. heinäk. 1917.

Parahin veli Jussi!

Ehkä olet ihmetellyt, etten ole kirjoittanut, vaikka on kohta kuukausi kulunut siitä, kun sain viimeisen kirjeesi. Mutta — — niihin vastatessa tuntui tarvitsevan olla pois sairaalan seinien sisältä, oman pöydän ääressä.

Nyt viimeinkin olen. Kahdeksan viikkoa se ikävä

matka kesti ja vielä nytkin tässä istuissa säräyttelee olemattomia varpaita ja vielä täytyy pitää jalan tynkää kääreessä.

Sairaalassa en yrittänytkään kirjoittamaan, en pienintäkään kertomusta. Tunnustelin itseäni ja tilaani ja tulin siihen johtopäätökseen, että jos minä ryhdyn sairaalassa kirjoittamaan ja jos siitä ei tulekaan sitä, mitä on toivonut, ja jos se sitten ruumiin heikkouden avustuksella paiskautuu epätoivoksi, saapi sen ajatuksen syntymään, ettet sinä enää osaa mitään, niin se on kauheata.

Tämä kirje on nyt pitempi kirjoitus leikkauksen jälkeen ja minä tunnen ja sinäkin selvästi huomaat, että kyllä käypi kömpelösti. Mutta minä en ole epätoivoinen, en vähääkään. Minulla on luja päätös, että minä opettelen kirjoittamaan. Ja niin pienet kuin minulla onkin luulot kirjailijakyvystäni, niin sittenkään en lyö aivan turhaksi sitä sinun ennustusta, että minun asiallisin (joskaan ei parhain) teokseni voisi olla vielä kirjoittamatta. Se ei tarvitse toteutua, mutta sillä on suuri merkitys, että ihminen voipi säilyttää toivon. Silloin on aina mahdollisuus mennä eteenpäin.

Et sinä ole ennen minulle kirjoittanut siitä ajatuksesta, että kirjoittaa sen, mitä on ollut ja elänyt, kääntää itsensä nurin. Se se olisi rehellisintä, mutta siitä saattaisi nousta möly, kuten nousi, kun nuorena (»Yksin»-kirjassa) käänsit itseäsi nurin, tai ainakin muut uskoivat kääntäneen.

Minusta on tämä nykyinen aikakausi hyvin epäkiittollinen kirjailijalle. Vanhat näkemykset, joihin sinä ja minäkin etupäässä tahtoisi kajota, ovat nykyajan ihmisistä ehkä arvottomia ja ikäviä. Nyt kai pitäisi kirjoittaa sellaisista »kiimailuista» kuin Sillanpään »Elämä ja aurinko». Joku kirjallisuuden tutkija sanoi siitä, että se on »uusiuuria aukova». Jos lienee, mutta kyllä se vain minun mielestä on yhtä sekamelskaa. Aistimetkin siinä käännetään nurin, silmillä kuullaan ja korvilla nähdään j. n. e.

21/7

Täällä on kaunis kesä. Oli hurmaavaa tulla kotiin ruohon kauneimmillaan ollessa, kun lähtiessä oli kaikki paljaana. Olen kellinyt koivujen juurella ja katsellut, kun lapset puuhaavat heinätyössä. Ikävimmältä tuntui ajatella, etten enää kykene niittämään, joka on ollut kesäkausien suurimmia huvia. Kalastuskin täytyy jättää muiden huoleksi. Illalla kävi Eljas tyttöjen kanssa uistelemassa ja olivat saaneet 5 haukea ja 8 kookasta ahventa. — Siis uudet edustajat »remmissä» meilläkin. Uudet miehethän meillä on nyt »remmissä» valtiollisellakin alalla ja heidän asemansa ei ole kaidehdittava. Tämä on oppiaika Suomen kansalle. Vapautta on olevinaan, mutta määränperästä saapi leipääkin. Ei tätä olisi ennen uskonut. Nyt alkavat ihmiset vähän ymmärtää entisiä aikoja, jolloin leipää (Jumalan viljaa) pidettiin ja pieni murukin nostettiin lattialta.

Olen aivan epätietoinen, miten elämäni ensi talvena järjesty. Sijainen pitäisi ottaa koulun pitoon, vaan toisekseen ajatteluttaa, että, jos en henkisiltä voimiltani pääse kirjoituskuntoon, niin silloin olisi koetettava opettaa vaikkapa heikommostikin, ettei aika aivan hukkaan kuluisi.

Myöhemmin kerron, miten on paraneminen edistynyt ja mihin huomaan kykeneväni. Ehkä silloin tulevat kirjaimet ja lauseet hiukan selvempiä.

Monet terveiset!

Heikki.

Ulmalan kansakoululla 13. 8. 17.

H. Veli Jussi!

Samana päivänä (9. 8.) jolloin olit kirjoittanut minulle, sain Kuopiosta Jussi Canth'ilta kirjeen ja — tuhat markkaa, jonka Minna Canthin Perilliset olivat yhtiökokouksessaan minulle avustukseksi lahjoittaneet. Ajattelehan: on iloa, jos on pahojakin päiviä.

Samana päivän aamupuolella tein sopimuksen sijaiseni kanssa ensi lukuvuodeksi, ja kun laskin, mitä minulle jääpi, niin jäipä — 60 markkaa. Sijainen saapi 1200. — Ihanpa vedet vierähtivät silmiin, kun tuo sijaisen palkka tuli, vähää vaille, samana päivänä. Eihän tässä nyt ole rahan puolesta mitään hätää, kun vain olisi mitä ostaa. — — Ja minä ehkä voimistun kirjoittamaankin. Olen jo kirjoitellut (pois tärkeimpien kirjoitusten tieltä) albumi pätkiä.

Mutta leivästä ja muista elantotarpeista taitaa täälläkin tulla puute. Perunat ja Kirman säret näyttä-

vät jäävän varsinaisiksi ravintoaineiksi. On jo ollut joukkojen kanssa päätös kerätä valkojäkäliä. Niissä kuuluu olevan ravintoa noin puolet vehnäjauhojen ravintomäärästä ja tarvitsee valmistaa samoin kuin lipeäkala: liottaa kaksi päivää lipeä- tai suolavedessä ja toiset kaksi päivää puhtaassa vedessä. Ja jos leivässä on puolet jäkäläjauhoja, niin ei kuulu tuntevan sekaa olevankaan. Koitella sitä tulee.

— — — — —

Sinä siellä pääpaikkojen lähellä ajattelet valtiolisistakin asioista. Minä en ymmärrä muuta, kuin että nyt eletään aivankuin säkkipäässä: kunpahan astua toikkaroidaan, tietämättä, millä hetkellä kuiluun kupsahtaa, tai suohon saapuu. Tuo nälkä se sittenkin on pahinta. Se nostaa ihmiset raivoon ja silloin ne surmaavat toisiaan. Vanhat sanoivat, että »hätäinen on hullu, nälkäinen raivo.» Ja raivoimmiksi tulevat ne, joilla on kaikki ostossa. Nyt pitäisi olla jotain viljelystä, jos ei muuta niin ainakin perunoita. Meillä on kaikeksi onneksi sitä ja vähän kauraa. Nyt on aikomus kylvää ruistakin. — — —

Minun suurimmat lapset ovat olleet touhussa, että pitäisi hommata isälle mökki tai omituinen palstaila, mutta minä olen selittänyt, että kyllä se saapi jäädä aikomukseksi, kun täytyisi ostaa velaksi enkä itse kykenisi mitään maatyötä tekemään. »Kyllä me tehdään kesällä», selittivät lapset, mutta tarvitsisi talvelakin tehdä ja silloin täytyisi teettää vieraalla.

Ainoa ajatus vanhan päivän varaksi on ollut se, että kun Kirsti joutuisi opettajattareksi ja pääsisi

sellaiselle maalaiskansakoululle, jossa olisi kookkaat huoneet ja viljelysmaata. Siinä olisi äidille ja pikku Matille mihin päänsä kallistaisi. Itsestäni ajattelen, etten ole monen vuoden mies, vaikka sanoivathan vanhat niinkin, että »kitu ikää jatkaa».

Jopa tätä lörpötystä tulikin. Ennen vanhaan toivotettiin: »elä paksusti!» Nyt se kuulostaisi ivalta. Täytynee toivottaa: »eletäänpä entisillä itroilla.» — No, ei itku hädässä auta, parku päivissä pahoissa. Terveiset meiltä kaikilta teille kaikille. Heikki.

Ulmalan koululla 30 p. marrask. 1917.

H. V. Jussi.

Olet ehkä tullut ajatelleeksi, että mikäs Heikillä on, kun ei kirjoita mitään. Niin, sitä minäkin aloin ihmetellä ja tartun viimeinkin kynään. Mutta kun ajattelee näitä viime viikkojen tapahtumia, niin täytyy tunnustaa, että ainakin minä olen ollut melkein kuin pökerryksissä hämmästyksestä. Näinkö alhaisella asteella suuri osa meidän kansastamme vielä on. Tämäkö vielä täytyi kokea nälän ja muun kurjuuden lisäksi. Olin ajatellut sitäkin, että aivanko äänetönnä tätä täytyy kuulla kynäniekkojen, kun sitten huomasi kirjoituksesi Hels. Sanomissa. On minunkin mielessäni kytenyt halu tarttua kynään, mutta henkiset voimani eivät ole vielä palanneet siihen kuntoon, että voisin kirjoittaa niin levollisella mielellä kuin tällaisissa asioissa tarvittaisiin. Siinä pyrkii väkisinkin kuohahtelemaan, jolla vain pahentaa asiata. Sinä olit osunut oikeaan: ei kosta, ainoastaan yhteiskunnan vastai-

sen turvallisuuden tähden teon mukainen laillinen rangaistus. Jos siitä luovutaan, niin kyllä täältä löytyy petoja enemmän kuin aavistetaankaan. Ja mitäpä minä näistä tämän enempää.

Ja kuulehan kummaa. Minä kävelen varsinkin lattialla ja sileillä teillä kuten miehet muutkin, vaikka hitaammin. Keppi vain kolmantena jalkana. Kirjailin ostamaani tekojalkaa ja siitä tuli niin hyvä, ettei vaivaa ollenkaan. Olen sijaiseni sijaisena opettanutkin ja voin seisoa luokkataulun edessä kuten opettaja ainakin, kädet vapaina. Jos olisi entinen aika, niin tulisinpa tänä talvena käymään Helsingissä. Mutta eipä ole ajat niinkuin oli ennen. Joka päivä ajattelen teitä etelässä asuvia. — — — Eikö sieltä voisi siirtyä vaikkapa tänne Iisalmelle. Kyllä täällä maalla asuvat toki aina jotain saapi, mutta siellä Helsingissä näyttää sanomalehdistä päättäen olevan niin ja näin. Ja täältä sinne lähettäminen taitaa olla aivan mahdotonta. Tie vapautteen näyttää kulkevan kärsimysten kautta.

Kunpahan toki henkenume säilyttäisimme nälkä- ja hirmukuolemasta. — Monet terveiset jokaiselle meiltä kaikilta.

Heikki K.

Onhan mieltä järkyttävää, että tuon toisjalkaisen, ramman kirjailijan täytyy tekojalkansa turvin

yhä vieläkin *seisoa* opettamassa. Mikä muistopatsaan aihe, jonka hän siinä tietämättään tahtomattaan on antanut!

Mutta eihän semmoisilla jaloilla seisoen tietystikään voinut kauan pystyssä kestää, eikä hän kestänytäkään. Joulukuun 28 p:nä 1917 hän, kirjoitettuaan eräitä mietteitä »Lastuja VII:n» johdosta, jatkaa:

Minulla on sellainen aavistus, että nämä ovat alkusoittona niille pitemmille teoksille, joita kirjoitat omaa makuasi seuraten, huolehtimatta siitä, mitä suuri yleisö sanoo.

Se pyrkimys olisi minullakin, mutta ruumiillisten voimain puute on vastuksena. Väsymys tulee ja painaa pitkälleen vähän väliin. Hyvänä merkkinä pidän kumminkin sitä, että jaksan ajatella niin vilkkaasti, kuin puhuessa tarvitsee ajatella. Olen pitänyt neljä puhetta tässä lähistöllä ja viimeiset jo sujuivat melkeinpä kuin ennenkin. Kun vain alkaisi yhtä hyvin jaksaa istua tuntimääriä pöydän ääressä ja puhua kuulumatonta puhetta paperille. Mutta se se ei olekaan huokeinta. Aina sitä puhua »hökeltää» ääneen, kun tietää, ettei kuulijoilla ole aikaa eikä kyvyäkään punnita joka lauseen pätevyyttä. — No niin.

— — —
Ja nyt lopuksi

Onnellista Uttu Vuotta teille kaikille,
kaikilta 8:lta Kauppis-Heikin ruokakuntaan kuuluvilta.

Alappas ajatella sellaista asiaa, että jos eletään terveenä vielä ensi kesän aikana, että käytäisiin Vie-

remänniemen Kyrönniemellä. Ajan vaatimuksen mukaan otettaisiin eväät mukaan.

Hän ajatteli vielä Vieremän matkaa — miksi? Luultavasti se on jossain yhteydessä sen teoksen kanssa, joka kai yhä edelleen askarteli hänen miellessään. Vieremähän oli se paikka, missä hän oppi kirjoittamaan, missä hänelle alkoi häämöittää uusi maailma, missä hän puhdetöikseen ja ruokalevon aikana jo sepusteli ensimmäisiä tekeleitään toisen tuvan pöydän päässä, kun minä toisessa tuvassa omiani. Muina aikoina hän talvisin ajeli vanhalla ruunalla halkoja ja hakoja, kesäisin auraa ja karhia, kun minä, herraspoika, huvittelin metsiä hiihtäen, metsästellen ja kalastellen ja kyliä kuljeskellen vanhemman renkitoverin kanssa. Emme silloin vielä paljoakaan tienneet toistemme tuumista, hän kun oli arka ja sulkeutunut ja viihtyi paremmin nuorempien veljeni kanssa. Myöhemmin sitten kyllä usein yhdyttiin Vieremän ajan muistoissa. Tuota toivioletkeä suunnitellessaan hän mahdollisesti vielä kerran — ehkä muistellen sitä retkeä, minkä eräänä kesänä joitain vuosia aikaisemmin olimme tehneet — olisi halunnut yhdessä verestellä vanhoja muistoja, tavata tuttavvia, kerätä aiheita ja saada herätteitä teokseensa. Vieremällä hän myöskin oli saanut ensimmäiset persoonalliset vaikutelmansa »paimenesta». Kyrönmäki on pappilan lähellä sen peltojen takana Vieremän järven ja samannimisen joen niemessä oleva metsäinen kukkula-

niemi, poikain mielikuvituksessa kasvanut jonkinlaiseksi pyhäksi uhrivaaraksi, jonka korkeimmalla laella oli juhannuskokkojen sija, kokkojen, joita meidän aikanamme herännäis-uskonnollisista syistä ei saatu polttaa. Retkestämme sinne ei tullut mitään, kai siitakin syystä, että oli syntynyt punasota ja sen aiheuttamat monenlaiset häiriöt.

Juhannusaattona v:na 1918 hän kirjoittaa kirjeen, josta lainaan seuraavan:

Eljas oli maaliskuun alusta tänne kesäkuulle tykkinvään mukana kenttätelefoonia hoitamassa, niin ettei sitä mennyt yhtään iltaa ajattelematta, että mitenhän lienee senkin asiat, ja ystävien ja tuttavien asiat siellä punaisten puolella. — Kallen perhettä olen pahimmin huolehtinut ja kuulin, että hänen itsensä henki on jo ollut hiuskarvan varassa. Ameriikasta saamansa paperiko olisi pelastanut. Se Bobrikohvi teki sittenkin hyvän työn. Ja kukapa tietää, vaikkapa näidenkin nykyisten Leniinien ja Mannerten tuhotöiksi aiotut puuhut kääntyvät lopultakin Suomen kansan onneksi. Porvarien ja sosialistien silmät aukenevat kaikessa tapauksessa. Me tarvitaan toisiamme. — Mitäpä minä näistä...

Mitäkö minä puuhailen, kysynet. Minä ottasin jo halulla eron koko opetustoimesta ja saisin varmasti kansakouluopettajan eläkkeenkin, mutta mistäpä saisi asunnon ja miten tulla tällaisen joukon kanssa toimeen, kun kaikki on kymmenen kertaa kalliimpaa kuin tavallisena aikana. Viisi tuhatta, jonka mahdol-

lisesti saisin vuosituloja, olisi sama kuin viisisataa ennen ja minä muistan, että kiertokouluaiikoina, jolloin oli sellaiset tulot, täytyi pyöritellä jokaista penniä. Olen siis päättänyt jatkaa vielä yhden vuoden tätä opeustointia, että jos tuo maailman sota viimeinkin päättyisi ja alkaisi toki saada leipää ja vaatetta, jotka näytävät kokonaan katoavan. Vielä me on pidetty »leipääsuussa», onpa vähän perunoitakin ja toiset ovat pitkällä taimella. Ruistakin on noin 5:n kaban kylvö ja hehton kylvö kauraa. Heinänteko taitaa olla hullummin, sillä Eljaksen, ainoan niittomiehen, taitaa pitää mennä sinne sotatoimiin eikä ole juuri heinämaatakaan. Ei näy minusta olevan niittäjäksi. Vetäisin muutamia kertoja, mutta hontelota hommaa se oli. Näkyisin voivan olla mukana viitakkeen teroittajana.

Vasta seuraavana vuonna, maaliskuussa (14 p:nä), hän jälleen kirjoittaa. Sillä välin oli hänen tyttärensä Elsa, joka oli ylioppilas, kuollut keuhkotautiin. Sen ilmoitettuaan hän jatkaa:

Minä olen helmikuun 26 p:stä lähtien ollut makuun päällä. Silloin kohtasi lievä aivohalvaus ja paikantäälle haettu tohtori Brax määräsi kuusi viikkoa sänkyyn selälleen, jääpussi päinpäälle y. m. y. m. Kolmas viikko tässä on menossa, mutta sehän on selvää, että eihän elossa oleva ihminen jaksa maata yhtään päivää selällään liikkumatta, jopa että viikoittain. Olen minäkin istunut, kääntyillyt ja lukenut ja välttämättömän tarpeellisen kirjeenkin kirjoittanut, vaikka kirjoittaminenkin kuuluu kiellettyjen tehtävien joukkoon.

Kiirehdin nyt sinulle kirjoittamaan, kun aamupäivällä huomasin oireita uuteen halvaukseen ja eikös juuri tuolle kohdalle tultua, johon vedin kolme viivaa, vasen käsi herpautunutkin, niin että täytyi pitää lommaa, ennenkuin kykenin jatkamaan. Tuntuupa hukan oudolta ajatella, että jos nämäkin yläraajat tekevät lakon ja jos muun lisäksi aivotkin kieltäytyvät antamasta käskyjä, niin silloin ovat »tarinat» tarinoitu. Mutta viimeiseen asti on minulla ollut toivo, että jos vielä (virka vapautteen päästyäni) voisin tarinoida ne rovasti-vainajan tarinat loppuun eli edes loppupuolilleen. — Ja nythän minä kysyn, että olisiko Sinulla tänä keväänä aikaa lukea ja arvostella se osa, joka on kirjoitettu. Minulle tuli tuollainen ajatus, että jos Sinä katsoisit niiden soveltuvan julkaistavaksi, joko sinänsä tai muutellen, niin antaisin vähitellen julkaista »Salmetar»-lehdessä tai Kuopiossa ehkä piakkoin ilmestyvässä edistysmielisten lehdessä »Kuopion Sanomat». Samalla ilmoittaisin, että niiden kirjoittaminen on vasta alussa ja että otan kiitollisuudella vastaan vanhemman väestön muistissa säilyneitä, tosiasioiden perustuvia, suusta suuhun kulkeneita kertomuksia. Kirjoitappa nyt kohtakin, saanko lähettää käsikirjoituksen ja milloinkaan. Postikortilla vain.

Seuraavassa saman kuun 20 p:nä päivätyssä kirjeessä hän puhuu asuntopuolistaan, jotka ovat syntyneet sen johdosta, että ei ole varmuutta, saako hän enää lukuvuoden päätyttyä asua koulullaan, josta hänen ehkä ennen elokuun 1 p:ää on muutettava

uuden opettajan tieltä, niinkuin sitten tapahtuikin. »Olin arvellut palvelella, kunnes tyttäret joutuvat opettajiksi, joiden luokse tai ainakin heitä lähelle sitten asettuisimme asumaan. Laskelmat pettivät ja suurin huoli on nyt asunnosta.» Mutta sitten hän lisää omaan tuttuun tapaansa: »Vaikka turhaahan on huolia siitäkään. 32 kuutiokymmentä maata on jo ostettu Iisalmen kirkkomaalta, jossa Elsa jo nukkuu.» Ja niinkuin hukkuva oljenkorteen hän tarttuu yhä siihen, minkä hänen oljenkortensa, toivo, hänelle tarjoo, ja lisää: »Kun tästä kolmisen viikon kuluttua joutuu aika lähteä liikkeelle, niin rupean oikein tolkussani kyselemään ja katselemaan väli-aikaista asuntoa. Ollappa toinen aika, niin huhtikuun lopussa tulisin käymään teitä katsomassa ja samalla tiellä antaisin oikein spesialistilääkäriin tutkia itseäni.»

Toivo petti eikä enää tarvittu spesialisteja. Toukokuun 2 p:nä sai hän toisen halvauskohtauksen. Kirje, jossa hän siitä ilmoittaa, ei ole enää hänen oma kirjoittamansa, vaan hänen vaimonsa Hannan käsialaa.

Ulmalan koululla 11 p:nä toukok. 1919.

Hyvä ystävä Jussi. — Minä olen taas makuun päällä ja apulainen on kynä kädessä. Toukokuun 2:nä päivänä sain toisen kolauksen ja tämä taitaa olla tuskallisempi kun edellinen. Ei saa unta yöllä eikä päivällä, eikä pääse liikkumaan eikä kirjoittamaan.

Totta tämä on tarpeellista, ettei tämä maailman elämä tuntuisi kovin houkuttelevalta. Oli oikein virkistävää kuulla, että pidät rovastivainaan tarinan alkupuolesta. Minäkin pidän siitä, mutta pelkään, että saanenko Mansikkaniemen ja Vieremänniemen aikoihin yhtä paljon mielenkiintoista. En minäkään ole halukas sanomalehdessä julkaisemaan, vaikka aikaisemmin esitin. Kuivat tosiasiat eivät sinänsä ole taiteen kannalta minkään arvoisia, sen huomaa tästäkin alkuosasta. Aatu Kokosta olen tahtonut tehdä miehen, joka ymmärtää asioita laajemmalti kuin tavalliset sydänmaan heränneet ukot. Mansikkaniemen aikoihin tulisi minun liittää sellaisia tavallisia jokapäiväisiä maailman mielisiä ukkoja kuin Ritoniemen Korolainen, Roth, Olli Tikkanen, Lyyrät, Eljas Repo y. m., joka on aika vaikea tehtävä — — —

Näkyä siis, että hän yhäkin, vielä toisenkin halvauskohtauksen jälkeen on niissä hengenvoimissa, että yhä ja yhä jaksaa ajatella teostaan. Eikä sillä hyvä. Heinäkuun 24 p:nä hän kykenee vielä itsekin tarttumaan kynään ja kirjoittaa muutamia rivejä, joissa ensi kerran hiukan valittaa kohtaloaan. Eikä ihme — — —

Ulmalan koululla 24 p. Heinäk. 1919.

Veljellisin ystäväni Juhani Aho.

Vaikka olet kehoittanut kirjoittamaan usein olostani ja terveydestäni, niin on taas kulunut pitkä aika

viimeisestä kirjeestäni. Syynä on se, että olen taas ollut pitkän aikaa heikompana. Voin liikkua ainoastaan sen verran kuin muut liikuttelevat. On ollut suoloista käydä joinakin kauniina päivinä ulkona istumassa. Mutta aivan tahtoo epätoivo ottaa valtaansa, kun ajattelee, että näinkö minun täytyy elää eteenkin päin ja kuinka kauvan. Silloin tulee toivoneeksi, että jospa Hyvä Jumala ottaisi jo täältä murheen laaksosta pois. Mutta eihän täältä pääse, ennenkuin elonpäivien määrä tulee täyteen.

Jos tapaat Mikanderia ja Kallea, niin heiltä saat paikanpäällä käyneinä kuulla, millaista minun terveyteni on. Vastaisuudessa taitaa pitää turvautua kirjeitten kirjoittamisessa muiden apuun, kovin vaikealta tämä tuntuu.

Tätä kirjettä hän ei jaksanut itse lopettaa. Mutta lokakuun 19 p:nä hän taas kirjoittaa:

Olen toivossa päästä kainalosauvoilla edes vähän liikkumaan, mutta vielä jäi yritykseen tänä päivänä. Ehkä jonakin toisena päivänä, kun vielä makailen, pääsen paremmin. Kiittelit kirjoitustani. Kyllähän käsi vielä tekee kirjaimia, mutta niskasuonet väsyvät pään kumarassa asennossa. Minulla on nyt sellaiset kärrit, joissa voipi liikkua huoneessa näin talvella ja kesällä ulkonakin. Onpa hauska, että olet taas päässyt kirjoituksen alkuun. Siitä se jatkuukin ja siihen suuntaan, jota haluat sanoa muillekin. Näin sairaa-

na ollessa sen ymmärtää, miten kirjat saisivat olla toivorikkaita eikä toivottomuuteen tuijottavia. Olen lukenut monta kertaa esim. Seitsemän veljestä ja Rautatien, jotka eivät paina mieltä alas.

— — — — —
 Kyllä minäkin haluaisin kirjoittaa valoisaa, toivorikasta, jos vielä tointuisin kirjoitusmieheksi.

Jossain Kuopion lehdessä oli näihin aikoihin ollut kirjoitus, jossa valitettiin m. m. sitä, että Kauppi-Heikkiä uhkaa Aleksis Kiven kohtalo. Saatuani siitä kuulla kirjoitin hänen vaimolleen ja kysyin, kuinka heidän laitansa oli. Vastaukseksi sain Heikiltä itseltään kirjeen helmikuun 3 p:ltä. Hän kiittää kirjeestäni ja eräistä valokuvista, joista toinen oli isäni, toinen meidän molempien yhteinen ryhmäkuva, joka oli otettu kerran levähtäessämme ennen mainittulla Vieremänmatkalla.

Tuon kirjoituksen Kuopion lehtiin minusta oli kirjoittanut joku Taavetti R., josta minulla ei ole mitään tietoa. Vähää ennen kävi luonani eräs nuorisoseurain puhuja, jolle tulin maininneeksi huoleni vastaisesta asunnostani. Muista puutteista ei ollut vähintäkään puhetta. Eikähän meillä puutetta olekaan. Kirjoitin tuohon sanomalehtikirjoitukseen vastalauseeni, ettei minua odota Aleksis Kiven kohtalo, sillä on kotoiset hoitajat ja monta hyvää ystävää ja naapuria, mutta jätin tuon kirjoituksen lähettämättä. Ja kyllä minua onkin autettu. Joulun aikanakin tuli monta sataa aivan melkein tuntemattomilta.

Ei Sinun sovi ruveta puuhaamaan mitään minun hyväkseni sellaisista varoista, joihin on oikeus muillakin kirjailijoilla.

Minä luultavasti kuulun hautaan meneviin, joista ei enää ole mitään hyötyä kirjallisuudelle.

Nämä olivat hänen viimeiset sanansa minulle, tämä viimeinen kosketukseni hänen kanssaan. Niissä ilmenevä mielenhaikeus johtuu kai siitä, että hänen viimeinen teoksensa ei jaksanut valmistua.

Hän oli siis mennehiä — mutta myöskin taikaisin tullee. Kirjailijana hän yhä elää, entistäkin ehompana, tässäkin teoksessa. Hän tulee elämään kirjailijana sitä samaa hiljaista elämäänsä mitä ihmisenäkin. Hän elää suomalaisessa kirjallisuudessa niinkuin uudistorppa kaukaisella salolla, tiettomien taipalien takana, jonka jokainen matkamies aina uudestaan löytää ikäänkuin yllätyksekseen. Yhtäkkiä siinä on hänen edessään aukeama metsälammen ympärillä ja sen rannan rinteellä vihertää laiho. Niinkuin semmoisen torpan tuvassa hiljaisen, aran, hienotuntoisen ja ulkonaisesti usein heikon ja uupunen torpan miehen kanssa jutellessani monesti olen itseltäni kysynyt, kuinka tuo mies, ainoastaan vaimonsa häntä avustaessa, lapsilauman yhä kasvaessa, kuitenkin on saanut raivatuksi tämän kosteikon korpeen, vaikka hänen aikansa elatuksen hankkeissa suurimmaksi osaksi on kulunut isännän päivätöissä, ansiotöissä, tukinajossa, rahdinvedossa, samoin minä, nähdessäni Kauppi-Heikin kirjallisen rai-

vion yhä laajenevan, sen peltojen ruokamullan syvenevän, kysyin, mistä se mies sai siihen aikaa ja voimia. Eihän hänen kirjallinen työnsä ollut muuta kuin välityötä, kesätyötä, puhde- ja pyhätyötä, silloin kun ei ollut — yötyötä. Päätyönä oli ansiotyö.

Ja millainen ansiotyö? Sain joskus siihen sattumalta silmäistä. Onhan koulutyö yleensä kuulema ylijumalan vihan alaista, »kirottua työtä». Jankata aamusta iltaan, viikosta viikkoon, vuodesta vuoteen, jotakuinkin yhtä ja samaa — mielikuvitusmies, jonka aivoihin aate yhtäkkiä ampuu, tullen kuin syntävä, joka ei sijaansa katso, ja täytyä olla sillä hetkellä luomatta, lykätä synnytys sikseen, keskeyttää itsensä aina ja tulla aina keskeytetyksi — semmoista se oli opettaja-kirjailija Kauppi-Heikin, niinkuin on ollut monen muunkin hänen kohtalotoverinsa oman torpan viljelys. Mutta Kauppi-Heikin henkisen luomistyön edellytykset olivat eräinä aikoina vieläkin vähäisemmät kuin monen muun opettajan. Ollessaan parhaassa iässään Kuopion Kehvolla pahan-tapaisten poikain koulun johtajana hänellä ei näyttänyt olevan hetkenkään työrauhaa. Viereisestä huoneesta kuului vähä väliä melua ja nahinaa ja tapeluakin, jota oli mentävä asettamaan. Kesälläkin oli oltava kurin ylläpitäjänä. Mutta kun siitä päivitelin ja taisinpa kiraistakin, tuo tyyni, tyytyväinen, vaatimaton, kirjallista merkitystään aina vähäksi arvosteleva mies vain myhäili ja sanoi, että kyllähän minä tässä . . . kun ne kerran saa yöksi asettu-

maan... niin onhan sitä sitten aikaa kirjoittami-
seenkin.

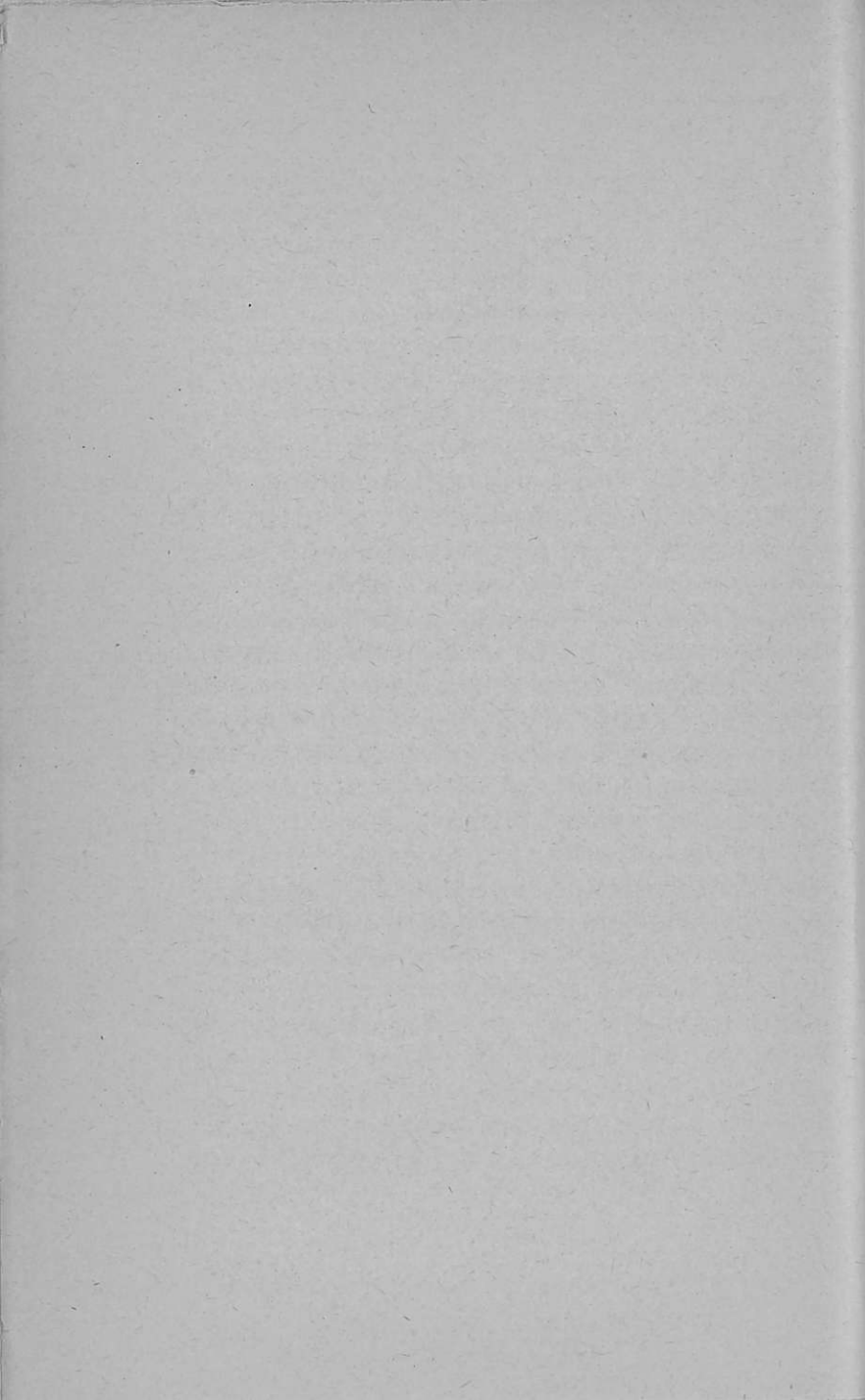
Mutta olisi sitä aikaa saanut olla vähän enemmän. Olisi yksinomaiseen kaunokirjalliseen työhön ollut aika saada aikaa hiukan ennenkin kuin vasta silloin, kun kädettömyys ja jalattomuus sitä viimein soivat. Ehkä olisi tämäkin teos silloin ollut kokonaisuus eikä katkelma.

Mutta mitä haudalla haikailemisista. Ei hänkään valitellut, ei osannut mitään vaatia, arkaili, jopa kieltäytyikin joskus ottamasta, mitä annettiin tai tarjottiin. Kun välittelin hänen sopimuksiaan kustantajan kanssa, jonka auliutta hän muuten aina ja syystä kyllä kiitteli, hän nimenomaan kielsi minua tinkimästä lisää yli sen, mitä tarjottiin.

Suomen kansa on suureksi osaksi ainakin tähän asti saanut lahjaksi sen, mistä se kyllä aikanaan osaa ylpeillä ja juhlia ja kantaa itselleen ja itsenäisyydelleen runsaita korkoja siihen panemattomasta pääomasta, saanut lahjaksi taiteensa ja kirjallisuutensa. Ainakin tähän asti, joskin olot tätä nykyä ovat jossain määrin paremmat, sillä onhan jo eläkkeitä ja jonkun verran palkintovarojakin. Pääsihän niistä Kauppiis-Heikkikin osalliseksi — sittenkuin se jo osaksi oli myöhäistä. Mutta onhan valtio, jonka menoarvio kuohuu miljardeissa, juuri ikään pyyhkäissyt itselleen miljoonia tieteen ja taiteen ja kirjallisuuden pöydältä käyttääkseen niitä, näihin tarpeihin nimenomaan annettuita, omiinsa, kai kylläkin välttämättömiin ja maansa kaikenlaista kasvua kostuttaviin.

Mutta eiköhän sittenkin kulttuuritorppien rai-
 vaus- ja rakennusrahasto olisi saanut jäädä koske-
 mattomaksi, silpomatta jätetyksi niihin sivistys- ja
 edistystarkoituksiin, joihin sen perustaja — puhun
 Kordelinista — oli sen aikonut. Kauppi-Heikki
 ei enää olisi päässyt sen siunauksista osalliseksi.
 Hän oli tehnyt torppansa omalla pääomallaan,
pääomallaan ja oman sydämensä paineella, ja sem-
 moisena se siellä sydänmaalla helottaa illan aurin-
 gossa, eikä sen kivikkopellot koskaan mene umpeen,
 eikä niiden laajentamiseenkaan *häntä* varten enää
 tarvita viljelysapuja. Mutta on muita ja tulee uusia,
 joille veroton ja verottamaton viljelyslaina olisi
 tarpeen. Tämä olkoon muistopuheen ainaisena
 loppukerrontana, ja yhä uusiintuvana *ceterum cen-
 seona* jokaisen Aleksis Kiven osaveljen haudalla,
 hänenkin, joka itse ei tahtonut tunnustaa olleensa
 hänen asemassaan, vaikka tavallaan sitä oli, ja mikäli
 ei ollut, ei ollut siksi, että aika sentään oli osaksi
 toinen ja hän itse täysin toinen.

Hän itse ehkä olisi sanonut tähän, että hänen
 oli hyvä, niinkuin oli, ja että »kitu ikää jatkaa».
 Siihen minä olisin sanonut: »Entä orvot?» — jo-
 hon hän, niinkuin usein kuulin sanovan senkin,
 josta on tämä kirja: »Kyllä Herra pitää niistäkin
 huolen.» Ja Herrahan se tavallisesti saa kansain
 kunniaavelatkin maksaa. Ja kai myöskin jaksaa.

Saimaan vesistön pohjoisosassa on järvi nimeltä Onkivesi. Siitä koilliseen pistävää lahdelmaa sanotaan Lapinlahdeksi. Viime vuosisadan alkupuolella oli lahden rannalle rakennettu vähäinen rukoushuone, jonka toinen pääty kohosi kellotapuliksi. Semmoisenaan se muistutti melko paljon yksikorvaista piimätuoppia. Pohjalainen matkamies olikin kerran sunnuntaipäivänä ohi ajaessaan tuumailut: »Miehet tooppihin menevät, miehet toopista tulevat.»

Mutta joskin outo ohikulkeva näki siinä vain »toopin», niin seurakuntalaiset tiesivät, että sen sisällä on saatavana yhtä arvokasta sielun ravintoa kuin sielläkin, missä ulkokuori kiiltää kullalle. Tässä matalassa huoneessa vierähti moni katumuksen kyynele, sillä vuosisadan keskivaiheella puhui siellä voimallinen herätyssaarnaaja Clas Veisell. Pienessä huoneessa joutui jokainen kuulija saarnaajan katseen ylettyville, ja usea luuli yksin joutuneensa pahoine tekoinen saarnan aiheeksi ja meni tuiki loukkaantuneena kotiinsa. Mutta hän tuli uudestaan ja taas uudestaan. Saarnaaja tiesi näin käyvän, ja sen varalta hän usein saarnansa kestäessä huudahti:

»Minun tulee puhua eikä katsoa ihmisten mieliä!»
Ja että loukkaantuneet tietäisivät, mistä tuomitsevienkin sanojen juuret ovat, sai suntio joka sunnuntai kantaa saarnatuoliin raamatun. Ja tämä raamatun matka ei koskaan supistunut turhaksi huvimatkakksi, vaan joka kerta se sai olla milloin minkin lausutun totuuden vahvistajana.

Mutta kivuloisuus heikensi tämän rohkean herätyssaarnaajan voimat ja hänen täytyi anoa itselleen apulainen.

Tämä apulainen, Brofeldt, alotti saarnatoimensa tässä koruttomassa »toopissa». Ja kun hänen esmiehelleen sattui terveempiä aikoja, sai hän joskus kuulla noita voimakkaita saarnojakin. Millä tavalla tämä apulaisena alottanut, kaikkea huomiota karttava sanan saarnaaja silloin ja myöhemmin kuulihoitansa ohjaili, niiden mielialoihin ja kärsimyksiin suhtautui, siitä on tämä seuraava kirjoitettu. Kerromusten kevyt muoto antanee tarpeeksi viittausta siihen, ettei niissä ole seurattu tapahtumia historiallisella tarkkuudella.

Onko ollut jokin tarkoitus siinä, kun ainakin Pohjois-Savossa ovat enimmäkseen pappilat rakennetut järvien rannoille ja usein juuri tyynelle, suojaiselle rannalle. Katsottiinko paikan ulkonaista kauneutta tai mukavuutta, vai oliko ajatuksena se, että sille, jonka tehtävänä on johtaa ihmisiä ikuisen rauhantaraan, hänen maallinen asuntonsa olkoon myös tuollaisella rauhaisalla rannalla.

Lapinlahden pappila, Väärninniemessä, on myöskin tuollainen tyyni paikka, jonka rannoilla eivät suuret aallot pauhaa. Lahden edustalla olevat saaret seisovat etuvartijoina, ja yksi niistä on asettunut melkein niemenkärkeen kiinni, ikäänkuin tahtoisi sanoa: olkaa huoletta, minä tyynnytän viimeisetkin.

Aikana, josta tässä on puhe, eivät höyryn voimalla kulkevat alukset näitä vesiä halkoneet eivätkä aalloillaan sen tyyniä rantoja loiskutelleet. Käsivoimin kulkevan veneen viri tasoittui tyyneksi ennen rantaan ehtimistä. Näitäkin näkyi enimmin sunnuntaisin, jolloin järven takana asuvat kiirehtivät kirkkoon.

Oli kaunis syyskuun päivä. Järvi lekotti tyynenä. Monen rantatalon pellolla puuhailtiin perunan nostossa. Vanhimpiin lehtipuihin ilmestyneet keltas-tuneet lehdet muistuttivatkin jo syksyn saapumi-sesta.

Saaren takaa pujahti näkyviin pienoinen vene, jota mies takahangoilla istuen souti. Pappilan näky-viin tultuaan suuntasi soutaja veneen kokan pappi-lan valkeaksi kalkittua päärakennusta kohti, eikä kulunut pitkää aikaa, kun jo veneen pohja karahti rantahiekkaan.

Mies hyppäsi ketterästi maalle, jotta pitkä tasa-tukka leuhahti. Vetäistyään veneensä telalle kohosi mies perunapellolle, jossa pappilan renki Olli, harva-puheinen vanhapoika, taikkoili ja vakinainen nais-palvelijain avustaja, erittäin ahkera sananharrastaja Apollonia Mehtonen, poimi perunat vakkaan. Nämä vanhanpuoleiset, vakavat pappilan työmiehet olivat melkein kaikille seurakuntalaisille tuttuja, joten tulija meni heti tervehtimään Ollia ja myöskin Apolloniaa, vaikei tämä sitä odottanut ja vähän estelikin, kun käsi oli mullassa.

— Kotoa päinkö oli matka? kysyi Olli, tarttuen samalla työhönsä.

— Sieltähän minä Leppäkaarteesta soutelin, vas-tasi mies, seutukunnallaan tunnettu avopuheinen Leppäkaarten Heikki, joka ehkä puheen alkua saa-dakseen ei ollut omaksuvinaan isännän nimeä, kun talo oli vielä äidin nimissä. — Onkohan täällä papit kotosalla?

— Kotosalla ovat, vastasi Olli. — Poikien rippikoulua pitävät parhaallaan.

— Yhdessäkö ne pitävät vai vuoroon?

— Kirkkoherra siellä kuuluu kyselevän ja nuori maisteri vain kuuntelee, selitti Olli.

— Kirkkoherra taitaa olla taas terveempänä?

— Onhan se nyt ollut. Onko sille asiata?

— Ei minulla erittäin sille. Äiti on siinä sairastellut, niin tulin, että jos toinen pappi joutaisi hänen luonaan käymään.

Apollonia oli seurannut miesten keskustelua noin vain toisella korvallaan, mutta kuullessaan sairaasta mainittavan hän kysyi:

— Onko Leppäkaarten emäntä sairaana?

— Ei erittäin kovasti, vaan haluaisi kuitenkin puhutella pappia.

— Pitää toki käyttää, sanoi Apollonia. — Minä en ole nähnytkään emäntää viime aikoina kirkossa. Kumpaako pappia käski pyytää?

— Maisteria sanoi haluavansa puhutella.

— Niin, pyydä vain maisteria, kehoitti Apollonia. — Se puhuu jo niin syvällisesti, että halulla sitä kuuntelee.

Ollikin seisautti työaseensa ja kysyi äänellä, josta ymmärsi, kenen puolella hän oli:

— Ettäkö ei kirkkoherra puhu syvällisesti?

— Puhuu syvällisemminkin, mutta aivan toisella tavalla, vastasi Apollonia ärtyisällä äänellä. — Ethän sinä, Olli, toki ole kuullutkaan maisterin puhuvan.

— Minäkö en ole kuullut, vastasi Olli jyrkästi. — Joka sunnuntai olen ollut kirkossa.

— Mitä sinä sitten siellä kirkossa kuulet! Siellä puhuu pappi yhteisesti suruttomille ja kaikille. Mutta se on toista, kun heränneet ja papit puhelevat keskenään seuratuovassa. Siellä ne syvälliset asiat puhutaan.

— Enkö minä ole niitakin kuullut, väitti Olli. — Kymmeniä kertoja olen istunut täällä pappilan pirtissä, kun kirkkoherra on pitänyt seuroja.

— Pappilan pirtissä, jamasi Apollonia. — Se on melkein samanlaista kuin kirkossakin, josta et ole vielä tullut sen virren viisaammaksi. Et ole vielä päässyt askeltakaan eteenpäin. Paikallasi seisot kuin tuhlaajapoika siko-altaan ääressä. Mutta minä olen ollut sellaisissa seuroissa, joissa vanhat kokeneet heränneet itse puhuvat.

Olli ei vastannut, vaan tarttui vihaisen näköisenä työhön. Apollonia jatkoi selitystään Leppäkaarten Heikille, mutta entistä hiljaisemmalla äänellä, ettei Olli eikä muutkaan kuulisi.

— Ei täällä meidän kirkolla ole yhtään miestä, joka saisi kymmentäkään sanaa suustaan seuraipaikassa. Mutta kun me käytiin Kiuruvedellä, niin siellä osasivat miehet puhua.

— Milloinka te siellä kävitte? kysäsi Heikki.

— Minä olen käynyt monestikin, mutta viimeksi käytiin tässä leikkuu-aikana. Nerohlahdesta lähdettiin suurella kirkkoveneellä ja siellä perillä pidettiin monet seurat. Puhuivat siellä papitkin, vaan se

Tupa-Iska, se Israel Leskinen siellä enimmäen puhui. Puhui Pyhäjärven Seppäkin ja Aatu Kokko, vaan enimmäen liikutti mieltä Tupa-Iskan puhe, kun se aina alkoi, että »jos me ei lähdetä parannuksen tielle, jos me ei askel askeleelta lähestytä taivaallista isää, niin kaikki meidän parannuksen tekomme, kaikki meidän lukumme ja veisuumme menevät hukkaan ja me jäädään iäti surkeuteemme.» Tähän tapaan se aina puhuu siitä lähtemisestä. Maisterikin on käynyt useita kertoja Iskaa kuuntelemassa ja puhuttelemassa. Ja kun nyt on kokoonnuttu sunnuntai-iltoina maisterin kamariin, niin sekin puhuu samasta asiasta, lähtemisestä, ja sehän se onkin tärkeintä . . . Niin että pyydä vaan maisteria. Kohta ne pojat pääsevät välitunnille . . . Tämä meidän kirkkoherra se aina sitä lakia saarnaa ja hyvähän se on, varsinkin suruttomille.

Olli oli penkonut perunapenkkiä pitkän matkaa ja katsahtaen, tokko siitä puheesta loppua tuleekaan, virkahti:

— Poimi lopotellessasi!

— Kyllä minä tiedän poimia ja olla poimimatta, vastasi Apollonia kiirehtimisestä pahastuneena.

Samassa hän tarttui työhön niin topakasti, että varmaan tuli pieni seisahdus korvatuksi. Leppäkaarten Heikki lähti astuksimaan pihaan pappien puheelle.

Heikki sai pian asiansa toimitetuksi. Oikein omasta halustaan puhellen hän kävellä leuhkasi nuoren pastorin kupeella rantatietä veneen luokse. Renki Olli penkoili perunoita, eikä näyttänyt heitä huomaavankaan. Apollonia kääntyi tyytyväisenä katsomaan ja olisi Ollin jupisemisesta huolimatta jutellutkin parisen sanaa, mutta Heikki ei näin uuden ja arvokkaan matkatoverin seurassa muistanut perunankaivajia, vaan kädellään viittaillen selitteli matkan suuntaa ja pituutta.

Veneelle tultua heille tuli pieni kinastus. Pastori olisi halunnut soutaa, mutta Heikin mielestä se oli aivan mahdoton ajatellakaan.

— Ei mitenkään! Silloin minut kotijoukko ripittäisi pahanpäiväiseksi.

— Kun on tullessakin soutanut, niin jos väsyttää, tuumaili toinen, istuen veneen perään.

— Ei minua väsytä, minä olen parhaissa voimissa, vasta lopussa kolmaskymmen, kehuskeli Heikki laitellen airoja kuntoon. — Jokos maisterilla on missä asti kolmaskymmen?

— Kolmas vuosi puolivälissä.

— Nuori te olettekin, ihmetteli Heikki. — Kahdeksan vuotta nuorempi minua. Mutta nuoren nuorat ovat vielä kasvotkin. On teillä ollut hyvä muisti, kun niin nuorena on päässyt maisteriksi.

— En minä ole suorittanut maisterin tutkintoa, ainoastaan apulaispapin tutkinnon, oikaisi toinen.

— Se on aivan sama... Maisteri kuin maisteri, väitti Heikki. — Mutta olisi se minullakin muisti, jos olisi päässyt kouluun... Kuinka monta vuotta menee papiksi lukiessa?

— Meni minulta alun toistakymmentä vuotta kaikkiaan.

— Jopa siinä ajassa kerkiääkin lukea monta kirjaa ulkoa... Minä muistan katekismuksen sanasta sanaan ulkoa vielä nytkin... Missä koulussa maisteri kävi?

— Kuopion koulussa ja sitten Helsingissä.

— No tarvitaan siinä evästä jos muutakin, tuumaili Heikki. — Mutta onhan pappilassa evästä. Papin poikahan maisteri kuuluu olevan.

— Nurmeksen kappalaisen poika, selitti toinen nauraa hymähtäen Heikin tutkinnolle.

— Missä päin se Nurmes on?

— Se on täältä katsoen idässä päin.

— Sieltäkö teidän suku on kotoisin?

— Täältä Iisalmen Palosilta sanotaan esi-isän alkuaan lähteneen.

— Vai täältä meidän omalta puolikunnalta, sanoi Heikki innostuen. — Eipäs täällä ole muita saman sukuisia.

— Ei saman nimisiä, myönnytti pastori. — Mutta samaa sukua voipi olla, sillä tämän Brofeldt nimen on opettaja antanut pojalle, kun meni kouluun. Vanhin kirkonkirjoissa löytyvä esi-äitikin on ollut

Väisänen. Vanhimmat esi-isät, joiden nimiä eivät koulut ole muuttelleet, ovat voineet olla Paloissillan lähellä asuvia Peltosia ja Ketosia, joihin tämä ruotsinkielelle käännetty nimi viittaa.

Tämä sukujuurten selostus innostutti Heikkiä niin, että soutaminen oli kokonaan unohtua.

— Eipä uskoisi, että näistä aivan tavallisista talonpojista on tullut pappeja ja herrassukuja, hän ihmetteli. — Mistähän ne ovat ymmärtäneet lähettää poikansa kouluun... Jos minäkin olisin päässyt, niin sitä voisi olla vaikka pappina.

-- Lukemallahan siihen pääsee, myönnytteli toinen, suun pyrkiessä nauruun. Mutta ehkäpä samassa muistui mieleen, että ollaan matkalla sairaan luokse, sillä hän jatkoi vakavana:

— Ei tähän papin virkaan pitäisi kenenkään pyrkiä, jos ei tunne totista sisällistä kutsumusta.

— Niin, kutsumus siihen pitää olla ja hyvä muisti, vahvisti Heikki. — Moni kyllä muistaa katekismuksen, kun lukee satoja kertoja, mutta ei ole tässäkään pitäjässä kymmentä, jotka muistavat, miten rippikoulussa kysyttiin ja miten siihen vastattiin... Onko maisteri kuunnellut, kun tämä meidän kirkkoherra kyselee rippikoulupojilta?

— Siellä minä olen istunut, milloin vain olen joutanut.

— Jopa sitten olette kuullut kaikki kysymykset ja vastaukset. Vai joko muistanettekin?

— En minä vielä muista kaikkia.

— No, vaikkapa ei muistaisikaan kaikkia, niin

kyllä maisteri kuulee, menisikö oikein, jos minä tässä soutaessani itse kysyisin ja itse vastaisin... Ei suinkaan se millään tavalla miksikään pilkaksi lukeudu, jos muistelee.

— Eipä suinkaan, myönnytteli toinen. — Ja jospa tuon vähän aikaa on soutamattakin.

— Sitä minäkin, sanoi Heikki pysäyttäen aironsa. — Minä kyselen ja vastailen näkeeksi uskontunnustuksesta. Jotkut muutkin muistavat alkukysymykset ja vastaukset, vaan siihen se loppuu.

Vaikkakin mielessään paheksuen tällaista näytekyselyä, täytyi siinä olla mukana, kun oli lupautunut kuulijaksi. Ja hän melkein hämmästyi nähdessään ja kuullessaan, miten Heikin pään pysty asento ja äänikin muistuttivat merkillisen paljon hänen esimiehensä rippikoulukyselyä.

Se alkoi:

— »Mistä uskontunnustus puhuu?» — »Jumalasta ja hänen töistään.» — »Mikä on Jumala?» — »Jumala on henki, iankaikkinen, kaikkivaltias.» — »Mitä merkitsee, että Jumala on henki?» — »Sillä ei ole lihaa eikä luita.» — »Mitä merkitsee, että Jumala on iankaikkinen?» — »Hänellä ei ole alkua eikä loppua.» — »Mitä merkitsee kaikkivaltias?» — »Hän voi tehdä mitä tahtoo.» — »Voipiko Jumala tehdä syntiä?» — »Ei.» — »Minkätähden ei Jumala voi tehdä syntiä?» — »Sen tähden, kun hän on pyhä, jota hän ei voi rikkoa.»

Heikki olisi jatkanut pitemmältäkin, mutta pastori teki levottoman liikkeen ja virkkoi:

— Kyllä minä jo kuulen, että isäntä muistaa aivan sanasta sanaan . . . Mutta ehkä meidän täytyy kiirehtiä, jos sairas odottaa pitkään.

— Ei se niin kovin heikko ole, rauhoitteli Heikki, tarttuen kuitenkin airoihinsa. — Tuskin olisi tullut vielä pyytäneeksikään pappia, vaan kun minä olin viime sunnuntaina kirkossa ja sieltä tultua kerroin äidille maisterin saarnan, niin alkoi sanoa, että kun ei enää jaksa käydä kirkossa, niin kävisin noutamassa maisterin sinne kotiin . . . Minä muistan kirkosta tultua papin saarnan alusta loppuun. Ja jos on veres pappi, niin sen saarnan minä muistan vielä paremmin . . . Hyvä muisti on äidillääkin, mutta ei siltä kuitenkaan satu niin sanoilleen kuin minulta.

Heikki odotti jotain samansuuntaista kiitosta, kuin hyvälukijalle annetaan kinkerissä, mutta nuori pastori saattoikin ajatella Heikkiä kotijoukoilleen saarnaamassa. Ja jos hänenkin saarnan jäljittely sujuu yhtä sattuvasti kuin vanhan pastorin koulu-kysely, niin eipä se tuntunut oikein hyvältä. Hetken kuluttua hän ajatus-alta ja hiljaisella äänellä virkahti:

— Onhan Luoja antanut toisille paremman muistinlahjan kuin toisille, kun vain se tulisi oikein käytetyksi.

— Siinäpä se on, totesi Heikki. — Enin osa päylylee saarnankin aikana ympärilleen, toiset torkkuvat, jopa nukkuvatkin. Jos sitten kysyy papin saarnaa, niin ei osaa sanoa muuta kuin että kauniisti puhui. Mitä semmoisesta kirkossa käynnistä ja muistista . . .

Pastori jättäytyi äänettömäksi. Alkoikin matkan määrä lähestyä. Nämä sairasten luona käynnit olivat ensimmäisiä ja ne veivät lähestyessään vakaaviin ajatuksiin.

3

Leppäkaarten vilkasliikkeinen nuori emäntä puki puhtaita vaatteita anoppinsa ylle tuvan ikkunan edessä ja puheli:

— Heikki saattaa kohta tulla papin kanssa. Teidän pitää joutua kamariin. Siellä on lattia pesty ja tila laitettu.

— Muistithan levittää puhtaan lakanan, muistutti anoppi.

— Muistin toki ja uudemman täkin.

— No hyvä. Minä menen.

— Älkäähän yksin. Minä talutan.

— Ei tarvitse. Lakaise tämä tuvan lattia, että jos sattuu pappi tänne katsomaan, ja muutenkin. Naapureitakin voipi tulla, kun ovat kuulleet, että ollaan pappia noutamassa.

Vanha emäntä astua kytysteli kamariin omin apuinsa. Muuna aikana hän sairastaessaankin asusti päivillä tuvassa, muiden joukkojen lähellä.

Nuori emäntä ryhtyi tupaa siistimään. Välillä hän kävi katsastamassa järvelle, että tietää asettaa

kahvipannun tulelle. Mutta myöhästyi hän sittenkin sen verran, ettei kahvi ollut aivan valmiina, kun pastori ja Heikki saapuivat.

Samaan aikaan tuli pari naapurin emäntääkin. Miniä kehoitti kaikkia vieraita kamariin, mutta emännät pysähtyivät eteiseen.

— Mennään vain minne talonväki pyytää, sanoi pastori. — Ehkäpä tekin olette tulleet sairasta katsomaan ja oppimaan.

— Sitä vartenhan minä... ja... myönteli vanhempi lihava emäntä ja tuli kuin tulikin. Mutta toinen jäi eteiseen istumaan.

— Eipä viivytty kauan, vaikka maisteri luuli että minä väsyn ja olisi soutamaankin ruvennut, puheli Heikki hyvätuulisena. — Varmaan ei äiti vielä osannut odottaakaan.

— Enpä osannut, myönnösti emäntä.

Hän oli pastorin tullessa noussut istualleen. Kohta hän taas nojautui tyynyjen varaan ja virkkoi:

— Minun täytyy vierastenkin aikana olla pitkälään. En jaksa istua.

— Eipä silloin olisikaan sairas, jos jaksaisi istua, sanoi pastori, siirtäen tuolinsa lähemmäksi sänkyä. — Miten kauan emäntä on sairastanut?

— Onhan tämän ohella tullut olleeksi vähilleen vuosi.

— Vai jo vähilleen vuosi... Onko tullut ajatteluksi, keltä tämä kuritus on?

— Joka päivä toki olen ajatellut, että tämä on nyt sitä taivaallisen isän kuritusta, vastasi emäntä sairaan iloisuudella.

— Sepä on hyvä, myönnutti pastori. — Mutta eikö kuritus ole vielä kertaakaan tehnyt kärsimättömäksi?

— En muista sellaista sattuneen, sanoi sairas avoimesti. — Luoja on minua suojellut yli viisikymmentä vuotta aivan terveenä, niin eihän minun auta tästä tuskittelemisen. Luoja on laittanut kaikki asiat hyvästi: Miniä hoitaa ja huolehtii nyt nekin asiat, joita minä tein terveenä ollessa. Minun ei tarvitse kuin vähän vihjata. Minuakin se hoitaa enemmän kuin tarvitsisikaan. Eikä tämäkään Heikki ole vielä tähän päivään asti sanonut poikkipuolista sanaa.

Äidin tunnustus vaikutti Heikkiin niin, että hän käännähti vähäksi aikaa nurkkaan päin ja pyyhkäisi vettä silmistään.

— Sepä on hyvä, että on uskollinen perheväki, myönnutti pastori. — Mutta onkohan siinä tarpeeksi?

— En minä täällä maailmassa kaipaa tämän enempää.

— Vai niin, virkkoi pastori ajatus-alta. — Missäs tarkoituksessa emäntä kutsui minut puheilleen?

— Minä ajattelin niin, että kun maisteri on nuori ja terve, niin kävisi täällä kotona puhumassa jumalansanasta . . . Kovin pitkiksi tulevat välistä päivät, varsinkin pyhäpäivät, kun ei pääse kirkkoon. Minulta ei terveenä ollessa jäänyt monta sunnuntaita kirkossa käymättä . . . Kyllähän tämä Heikki nytkin kirkosta tultuaan kertoo, mistä raamatun paikasta siellä saar-

nattiin, mutta ei se ole sen veroista, kuin jos itse olisi kuulemassa . . . Virret ja rukoukset jäävät kokonaan kuulematta.

Nuori emäntä oli saanut kahvin valmiiksi ja hän kantoi sitä tarjottimella. Mutta kun hän huomasi sairaan puhuttelun alkaneen, jäi hän epäröiden seisomaan oven eteen.

— Tuo vain tänne, kehoitti sairas. — Taikka jos maisteri menisi kahvin juontiajaksi lähemmä pöytää.

— Ryypätään vain tässä paikoillaan, sanoi pastori, käännähtäen kahvin tuojaan päin.

— Ottaahan emäntäkin? kysyi miniä.

— En nyt halua . . . Vie naapurin emännille . . . Anna sitten Heikille, ja juo itse.

Kun pastori sai tyhjät kupit kädestään, kääntyi hän jatkamaan kesken jäänyttä keskustelua.

— Sanoitte äsken, että haluaisitte kuulla jumalansanaa.

— Niinhän minä haluaisin . . . mutta jos maisteri odottaisi vähän aikaa, että tuopi toisen kupin kahvia. Pastori katsahti emäntään ja jäi äänetönnä odottamaan. Kun tuo toinen kuppi oli juotu, alotti hän entistä painokkaammalla äänellä:

— Onko emäntä koskaan huomannut sitä, ettei jumalansana ole kaikin paikoin suloisinta kuultavaa. Siellä sanotaan näinkin: »Menkää ahtaasta portista sisälle, sillä se portti on lavia ja tie avara, joka vie kadotukseen, ja niitä on monta, jotka siitä sisälle menevät. Ja se portti on ahdas ja tie kaita, joka vie

elämään, ja harvat ovat, jotka sen löytävät.» Toisessa paikassa sanotaan: »Joka etsii, hän löytää.» Missä siis on syy, että niin harvat löytävät tuon ahtaan portin ja elämään johtavan tien. Syy on siinä, ettei lähdetä etsimään. Ei se meitä auta, jos kuinka hartaina kuunneltaisiin lähtökäskyjä ja vaikka iloittaisiinkin niistä kurituksista, joilla Herra koettaa saada taipaleelle... Siinä käypi aivan samoin kuin jokapäiväisessä elämässä: Mitä hyötyä on isännälle, jos sen lapset ja palvelijat eivät lähde perunamaalle, istuvat vain aamusta iltaan tuvassa, kuunnellen neuvoja ja käskyjä. Peruna jäisi tällä tavoin nostamatta. Mutta isäntä ei sitä salli. Hän hylkää tuollaiset palvelijat ja sanoo heille palkanmaksupäivänä: en minä teitä tunne, menkää tiehenne, te laiskurit.

Taivaallinen isäntä nimittää jokaista, joka ei ole lähtenyt etsimään elämäntietä, väärintekijäksi ja tuomitsee ulommaiseen pimeyteen. Eikä hän tätä tuomiotansa peruuta, vaikka tuomittava muistaisi ulkoa hänen jokaisen sanansa ja voisi kerskata istuneensa joka sunnuntai kirkossa.

Jos emäntäkin tahtoo tulla elämään sisälle, niin täytyy tuhlaajapojan tavalla tehdä jyrkkä päätös, että »minä nousen ja käyn isäni tykö», eikä heittää aikomiseen. Hänestä sanotaankin: »hän nousi ja tuli isänsä tykö.» Onko emäntä tehnyt tällaisen päätöksen ja lähtenyt matkalle, vai onko se vielä aikomisessa?

Emännän silmistä vierähteli kyyneleitä, kun hän vastasi:

— En minä raukka ymmärrä, mitenkä sille tielle lähdetään, jos ei maisteri neuvo.

Pastori huokasi. Näytti kuin sairaan avuttomuus olisi siirtynyt häneen.

— Siinä asiassa on jumalansana luotettavin neuvonantaja, hän sanoi. — Sieltä papinkin täytyy mennä kysymään tietä. Ja ainoastaan ne, jotka ovat käyneet tätä Herran koulua, voivat toisia neuvoa... Jos emäntä haluaa ja jaksaa kuunnella, niin minä luen kokeneen sielunpaimenen neuvoja. Ne ovat kirjoitetut »kutsutuille sieluille», ja onhan teitäkin kutsuttu ensin myötäkäymisen ja nyt sairauden kautta.

— On kutsuttu, on kutsuttu... ja mielelläni kuuntelisin, jos maisteri lukisi.

Pastori otti taskustaan pienen kirjasen, jossa oli otteita Jonas Laguksen kirjeistä. Luettuaan hitaasti muutamia lukuja hän sanoi:

— Ehkäpä emäntä nyt yksinäisyydessä tutkistelee näitä asioita ja hakee lisävalaistusta jumalansanasta, raamatusta.

— Pitää koettaa tutkia, myönnytti sairas. — Joko maisteri aikoo lähteä pois?

— Pitäisi tästä lähteä, vai oliko vielä jotain?

— Ajattelin minä, että jos saisi ehtoollista.

— Luuleeko emäntä olevansa siihen valmistautunut?

— Enhän minä sitä ymmärrä.

— Siinäpä se on... Israelin lasten täytyi olla lähtövalmiina, ennenkuin saivat nauttia pääsiäislammasta... Ajattelen, että jos emäntäkin valmis-

tautuisi, niin minä tulisin muutamien päivien kuluttua toisen kerran.

Emäntä tuli hyvin masentuneelle mielelle ja hän sai vaivalla sanotuksi:

— Mutta jos minä en silloinkaan ole tämän valmiimpi ja maisterille on vain vaivaa kulkea täällä.

— Ei näissä asioissa saa ajatella minun vaivoja, selitti pastori. — Ja paras valmistuminen olisi se, että ihminen tuntisi itsensä huonoksi, sillä huonoja, hengessä köyhiä hän kutsuu luoksensa, mutta rikkaat hän jättää tyhjiksi.

Väsyyksestä ja mielenmasennuksesta oli emännän täytynyt laskeutua pitkälleen. Pastori huomasi sen ja oli kahden vaiheella, peruuttaisiko ehkä ehtooliskieltonsa. Mutta hän päätti pysyä päätöksessään, ja rauhoittaakseen itseänsä ja sairasta virkkoi:

— Minä tulen uudestaan, milloin vain saan sanan. Hän alkoi heitellä hyvästiä.

Silloin naapurin lihava emäntä alkoi rauhattomana liikahdella tuolillaan ja sai viimein sanotuksi:

— Minullakin olisi ollut asiata, vaan miten minä sen ilennen nuorelle maisterille sanoa.

— Minkälainen asia se on, jota ei voi sanoa nuorelle papille? kysyi pastori ihmetellen.

— No, pitää se sanoa, kun lupasin, virkkoi emäntä neuvottomana nypelöiden esiliinaansa. — Täällä vähän matkan päässä, mökin saunassa, on eräs ihminen. Ei se ole oikea sairas, mutta kurja se vain on... Tietää sen tämäkin isäntä.

Pastori huomasi, että emännälle tekee asian selittämisen kovin vaikeata, ja hän kääntyi Heikin puoleen:

— Mikä ihminen se on?

Heikki ei iletellyt, vaan alkoi selittää:

— Se on sellainen, miksi tuota sanoisi, sellainen yksinäinen ihminen, joka kuuluu saaneen kuolleen lapsen ja on sen jälkeen maannut useita viikkoja sairaana.

— Onko hän pyytänyt pappia? kysyi pastori.

— Tämä emäntä sen tietänee.

Emännän täytyi ryhtyä selittämään ja hän olikin nyt rohkeampi, kun Heikki oli sanonut tuon ilettävimmän osan asiasta.

— Ei se ole suoraan pyytänyt, vaan kun minä tullessani kävin sitä katsomassa ja satuin sanomaan, että tänne Leppäkaarteeseen tuodaan pappi ja että minä olen sinne menossa, niin alkoi niin kovin haikeasti itkeä ja sanoi, että pitäneekö hänen siihen paikkaan kuolla, ettei kukaan käy mitään neuvoa antamassa, ja silloin minä tulin luvanneeksi...

Pastori ei odottanut selityksen loppua.

— Onko tästä pitkältä sinne mökkiin? hän kysyi nousten lähtemään.

— Ei tästä ole pitkältä, sanoi Heikki. — Mutta ei suinkaan maisteri tällä kerralla mene sinne, ennenkuin muuttavat pois saunasta.

— En minäkään ajatellut, että tällä kerralla, sanoi emäntä. — Se sauna on hyvin pieni ja likainen. Ja sekin sairas...

Nuoren pastorin kasvot karahtivat suuttumuksesta punaisiksi.

— Kaikkia minä kuulen kuin tuollaisia esteitä, hän virkahti. — Kuka neuvoo tien, mistä sinne mennään.

Neuvonantajat hölmistyivät.

— Minä tulen viemään perille asti, kiirehti naapurin emäntä sanomaan.

— Tuleehan maisteri sitten tänne, sanoi Heikki.

— Meille on lyhempi matka, kyllä sieltä kyyditään, lupasi naapurin emäntä.

Alkoi kiire hyvästely ja kohta olivat emäntä ja pastori matkalla.

Ihminen, jonka luokse he olivat matkalla, virui pienen, mustan saunan nurkassa olkien päällä. Jos asunto oli kurja, niin sitäkin kurjemmalta näytti itse sairas. Ei olisi sanomatta uskonut, että siinä lepää nuori ihminen, sillä niin laihat ja kalman kaltaiset olivat kasvot. Silmistä, jotka terveenäkin olivat suhteettoman pienet ja verhovian hämärämät, ei voinut tuntematon sanoa, näkikö niillä ensinkään.

Emäntä oli kiirehtinyt edeltä saunaan, sillä naisen uonnollinen häveliäisyys pakoitti hänet tekemään edes hiukankin valmistuksia. Mutta hän ei kerinnyt muuta kuin kiireellä kohentaa sairaan peitto-repaletta ja suhahtaa korvaan, että maisteri on jo saunan oven takana tulossa. Samassa tämä työn-

täytyikin matalasta ovesta ja jännitetty ilme kasvoillaan tähysteli puolipimeään nurkkaan ja laskeutui ikkunan lähelle pölkylle istumaan. Hän ei kerinnyt puhua sanaakaan, kun sairas kohotti päätään ja noilla hämärillä, pienillä silmillään katsella harittaen alkoi hermostuneella, itkua ja naurua ilmaisevalla äänellä höpistä:

— Voi hyvä ihme! Maisteriko tänne tuli.

Emäntä kiirehti rauhoittelemaan.

— Niin, maisteri tuli aivan pyytämättä. Kuuntele nyt tarkasti, äläkä muuta . . .

— Kyllä minä kuuntelen, lupasi sairas.

Pastori ei tietänyt, miten alottaisi. Hän rykästeli ja kysyi sitten:

— Mitenkä teidän asiat ovat?

Sairas pidätteli itkuaan ja kysyi:

— Minulleko maisteri sanoi?

Emäntä huomasi, mikä tässä synnyttää epäselvyyttä ja hän selitti:

— Niin, Rispiinalta maisteri kysyy, että mitenkä sinun asiiasi ovat. — Ja pastorille hän supakalta jatkoi: — Siltä näyttää kuulokin huonontuneen eikä se ymmärrä, jos sitä »teiksi» puhutellaan.

Rispiina kurotti kaulaansa paremmin kuullakseen ja katsoa haritti silmä-pahasillaan, joihin oli vielä sen verran löytynyt vettä, että näyttivät likaisilta lasinapin puolikkailta.

— Sitä minä kysyin, uudisti pastori lujemmalla äänellä, — että mitenkä on Rispiinan sielun asiat. Ruumiilliset asiat näyttävät olevan huonosti.

— Voi hyvä maisteri, virkkoi Rispiina. — Ei kenenkään asiat ole niin huonosti kuin minun, kurjan.

— Onko se totta? kysyi pastori.

— Se on ihan totta, ei kenenkään.

— Syyttääkö Rispiina siitä muita ihmisiä?

— En minä syytä ketään. Ihmiset ovat olleet niin hyviä, että ovat antaneet asua huoneessaan ja pitäneet työssään, vaan minä kurja tein syntiä ja nyt olen hyväin ihmisten vastuksina ja Jumalan täytyy nähdä tämmöistä täällä maailmassa... Minä jo pyysin mennä tuonne vanhaan kuoppaan, että olisin menossa maan alle, vaan eivät antaneet mennä. Tässä täytyy olla hyväin ihmisten vastuksina.

— Haluaisiko Rispiina kuolla? kysyi pastori.

— Voi, en minä siinä toivossa, että siellä tulisi parempata. Tietäähän, mihinkä tällainen syntinen joutuu kuoltuaan.

— Missäs tarkoituksessa Rispiina kuitenkin tahoi minua puhutella?

— En minä sitäkään osaa sanoa. Ja uskaltanenko kysyä sitä, mikä minun mieltäni vaivaa.

— Rispiina vain kysyy, kehoitti pastori. — Jos se on salaista, niin tämä emäntä menee siksi aikaa pois.

— Ei, ei tarvitse mennä sen tautta, hätäili sairas. — Emäntä on ollut minulle niin hyvä, että on käynyt katsomassa ja tuonut ruokaa... Vaan ei pidä emännän säikähtää, sillä jos minä nyt saan sanoa maisterille, niin minä jaksan olla...

— Mikä se kysyttävä asia on?

— Voi kun minua hävettää, se on niin hirveä . . . (Emäntä meni peloissaan ulos.)— Kun minulle tulee toisinaan sellainen ajatus, että minun täytyy mennä järveen. Joku näkymätön minua oikein vetämällä vetää, mutta ei ole vielä saanut, kun säärittävät nämä hyvät ihmiset, että ne sitten minun tähteni pelkäävät tätä saunaa ja järveäkin.

— Vai niin, vai niin, huokasi pastori. — Eikä ole kadotuksen pelko tullut milloinkaan mieleen?

— On se sekin mielessä, mutta se, joka vetää, se aivan kuin sanomalla sanoo, etten minä sen sivu pääse milloinkaan, en milloinkaan.

— Niinkö Rispiina itsekin uskoo?

— Niinhän minun täytyy uskoa.

— Ei saa uskoa kiusaajaa, sanoi pastori. — Lienehän Rispiina lukenut, että »niin on Jumala maailmaa rakastanut, että antoi ainoan poikansa, että jokainen, joka uskoo häneen, ei pidä hukkuman, vaan saaman iankaikkisen elämän.» Eikö Rispiina usko sitä?

— Kyllä minä uskon, että jos olisin elänyt paremmin, niinkuin oikeat ihmiset, niin ehkä Jumala minuaikin armahtaisi, vaan kun minä kurja lankesin, niin mitenkä minua enää Jumalakaan . . .

Ja hän alkoi itkeä niin katkerasti, että tuo runnellutunut ruumis-pahanen hytki ja vapisi.

Pastori odotti äänetönnä itkun lakkaamista. Hän ajatteli, että tässä hyvän ja pahan voimat taistelivat vallasta. Viimein hän virkkoi:

— Ei tämä asia itkulla parane. Jos korpeen eksynyt asettuu yhteen paikkaan huutamaan eikä kuuntele, kun sille sanotaan, mistä tie löytyy, niin ei se koskaan pääse oikealle tielle.

Ei tästäkään ollut apua.

— No, jos ei Rispiina jouda itkultaan kuuntelemaan, niin minä lähden pois, uhkasi pastori entistä lujemmalla äänenpainolla.

Nyt Rispiina havahtui ja itku katkesi kuin veitsellä leikaten.

— Niin... virkkoi pastori. — Itku on kyllä paikallaan, jos se lähtee syntien tunnosta, kuten Pietarilta ja syntiseltä vaimolta. Mutta jos Rispiina itkee sitä, ettei Jumala voi eikä tahdo auttaa huonoa, niin se itku on sitä Iskarjootin itkua. On hänkin ehkä itkenyt, mutta kun samalla piteli kiusaajan talutusnuorasta, niin se vei hänet hirsipuun juurelle, vaikka apu ja anteeksiantamus olisi ollut etsittävä ristin juurelta. Rispiinallakin on edessä sama läksy. Minkä valitset? Huudatko apua Herralta, vai annatko kiusaajan tukkia suusi ja kävelet sen talutusnuorassa järveen, taikka terveeksi tultuasi entiseen syntielämäsi... Ei nämä minun puheeni paljoa auta. Eikä auttaisi sekään, jos istuisin tässä alituistaan vahdina. Jokaisen itsensä on valitettava hätänsä Herralle ja odotettava, kunnes Hän neuvoo tien, jota on kuljettava.

Mökin asukkaat olivat huomanneet papin ja hii-viskelivät saunan ympärillä jotain kuullakseen. Kun nuori pappi puhui kovalla äänellä, että sairas kuulisii,

päätelivät mökin joukot, että siellä manataan pois pahaa henkeä.

Syksyinen ilta alkoi hämärtää, kun pastori jätti sairaan, saatuaan siltä sen lupauksen, että rukoillen taistelee tuota hukuttautumisajatusta vastaan. Siihen tämän käynnin tulos supistui.

Emäntä oli istunut oven ulkopuolella kuuntele-
massa.

— Mitenkä tämän käypi? hän kysyi pastorin tulla ulos.

— Se on Jumalan asia... Ensi kerran puhutelin tällaista sairasta... Mutta kyllä tämä tarvitsisi ihmistenkin apua... Mitenkä uskalletaan seisoa viimeisellä tuomiolla, jos tuo saapi hoidon puutteessa hukuttautua järveen...

— Sitäpä minäkin tuossa saunan oven takana istuessani ajattelin...

— Se on oikein... ja puhukaa siitä muillekin.

— Minä puhun jo tänä iltana.

Pappilan pirttirakennuksessa oli neljä asuttavaa huonetta. Kamarissa asui apulainen. Pirtin vakinaisena asukkaana oli renki, tällä kertaa vanha Olli. Mutta harvoin hän sai yksinään nukkua, sillä useimmat pappilaan saapuneet avunanojat viipyivät aina-

kin yhden yön. Sunnuntai-iltoina kokoontui sinne seurakunnan kaikilta kulmilta hartaimmia sanankuulijoita sananharjoituksiin.

Enimmän oli kumminkin liikettä syksyin ja kevään, jolloin pitäjän nuoret kutsuttiin rippikouluun. Syksyllä, poikien vuorolla, sattui väliin vallattomuuksiakin. Mutta tänä syksynä täytyi muistaa, ettei rakennus ollut yksistään heidän hoteillaan.

Pirttiin oli asetettu hepojen päälle paksuja lankkuja istuimiksi. Joku ripeäjalkainen poika alkoi odotellessaan hyppiä lankkujen ylitse.

— Äläpäs keiku, maisteri kuulee, varoitti vakavin joukosta.

— Ei kuule, eikä tuo taida olla vihainenkaan.

— Jospa ei itse tule sanomaan, mutta kertoo kirkkoherralle ja sitten sen kuulet.

Se muistutus vaikutti. Jokainen poika oli jo kotonaan kuullut, että kirkkoherra on järjestyksen mies, jolta löytyy koviakin sanoja. Ja näinä päivinä he olivat tulleet tuntemaan, että heiltä oli luonto poissa, kun vain kirkkoherra katsoi heihin ja kysyi: »Täytyykö minun korottaa ääneni?»

Päivän työt pappilan pirtissä alkoivat virren veisuulla ja rukouksella, jonka päätyttyä apulainen siirtyi syrjempään istumaan ja vanha pastori asettui pöydän päähän. Hänellä oli tasaiseksi leikattu tukka ja kotikutoinen puku. Ja vaikka kasvot

olivatkin sairaloisen kalpeat ja vartalo kivuloisuuden kutistama, niin oli hän taas, saatuaan väliaikaisesti voimia opastaa apulaistaan ja rakkaan seurakuntansa nuorisoa, entinen tarmokas ja taitava opettaja, jolloin sairaloisuuden merkit melkeinpä katosivat.

Saatuaan vakavalla katseellaan aivan hiiskahtamattoman hiljaisuuden, hän kohautti päätään vieläkin pystympään ja virkkoi:

— Otamme taas tämän kalliin autuuden asian alusta alkaen, ja jokainen pitäköön ajatuksensa koossa ja vastatkoon selvästi ja kuuluvalla äänellä jokaiseen kysymykseen. Ja jokainen ajatelkoon, että minä kysyn juuri häneltä.

— Onko tämän elämän perästä toinen elämä? — On, kuului kymmenistä suista. — Joutuvatko kaikki yhdenlaiseen tilaan? — Ei, vastattiin taas ja pastori oli tyytyväinen, sillä hän oli silmillään seuraten nähnyt, että kaikki suut aukenivat. — Minkälaiseen elämään he joutuvat? — Toiset taivaaseen, toiset helvettiin. — Mikä sinun osasi olisi, jos ansiosi mukaan tuomittaisiin? — Helvetti. — Millä helvetti on ansaittu? — Synnillä. — Onko kaikki ihmiset ansainneet helvetin? — On. — Joutuvatko kaikki helvettiin? — Ei. — Kuka on pitänyt huolen ihmisen lunastuksesta? — Jumala. — Minkä neuvon hän piti? — Hän antoi ainoan poikansa. — Mistä Jumalan poika meidät lunasti? — Synnistä, kuolemasta ja perkeleen vallasta.

Vastaus ei tullut näin kokonaisuena jokaiselta. Sen oli vanha pastori huomannut oppilasten suun liikkeistä, ja hän varoitti:

— Jokaisen täytyy rippikoulu-aikanaan oppia tietämään, mistä hänet on lunastettu, muutoin perkele ja maailma viepi mukanaan. Vastatkaa siis uudestaan, mistä Jumalan poika meidät lunasti.

Nyt tuli vastaus kokonaisena jokaisen suusta, joskin jäykkäkielisimmät jäivät vähän jälemmäksi.

Kysely jatkui.

— Minkä luonnon otti, kun tuli lunastamaan? — Ihmisyyden luonnon. — Minkä nimen? — Jeesus Kristus. — Onko Kristus kaikki lunastanut? — On. — Tulevatko kaikki autuaiksi? — Ei. — Minkä tähden eivät kaikki tule autuaiksi? — Kun eivät kaikki usko Kristuksen päälle. — Voipiko ihminen omin voimin uskoa? — Ei. — Kuka uskoon saattaa? — Pyhähenki. — Mistä tämän tiedämme? — Jumalan sanasta. — Missä Jumalan sana on kirjoitettu? — Pyhässä raamatussa. — Kuinka moneen osaan raamattu jaetaan? — Kahteen. — Mitkä ne osat ovat? — Laki ja evankeliumi. — Missä pienemässä kirjassa on raamatun sisältö esitetty? — Katekismuksessa. — Kuinka moneen pääkappaleeseen katekismus jaetaan? — Kuuteen.

Alkoi selonteko käskyistä. Ne menivät rappu rapulta niin varmassa tahdissa kuin kone. Väärän vastauksen sattuessa pysäytettiin toimitus ja virhe selviteltiin perinpohjin. Mutta harvoin vääriä vastauksia tulikaan, sillä ennen olleet olivat jo monta kymmentä kertaa vastanneet samat vastaukset ja ensikertalaisten täytyi pakostakin oppia, kun pastori seurasi silmillään, että kaikkien suut aukenivat vas-

taamaan. Ja tämä yhteen ääneen huutaminen innosti uneliaampiakin niin, ettei viikon lopullakaan huomannut väsymystä.

Nuori pastori istui kyselyn aikana paikallaan, liikahtamatta kuin kuva. Ei ollut syytä epäillä, ettei hän kuuntelisi. Mutta kuunteliko hän siinä mielessä, että osaisi kysyä samalla tavalla, sitä ei voinut kukaan tietää.

Oli tultu kysymyksiin orjanpelosta ja lapsenpelosta.

— Mikä on orjallinen pelko? — Orjallinen pelko välttää pahan rangaistuksen pelosta. — Mikä on lapsellinen pelko? — Lapsellinen pelko välttää pahan, ettei pahoittaisi lain-antajan mieltä. — Aivan oikein. Tämä muistakaa aina... Saatte käydä ulkona, mutta käyttäytykää siivosti.

Melkein kaikki pojat juosta hilpasivat perunapellolle, jossa renki Olli pystytteli haasiapuita perunanvarsille.

— Kun tulitte tänne, niin kantakaapa juostessanne noita perunanvarsia tähän haasian lähelle, kehoitti Olli.

— No, kannetaan, kuului myöntäviä ääniä.

Mutta joku poika oli käynyt katkaisemassa pajun oksan ja alkoi sillä lingota perunain siemen-nuppuja, »moskuloita». Sepä oli toistenkin mielestä hupaisempaa kuin varsien kantaminen, ja kohta viuhahteli

kymmenet lingot ja siemen-nappuja molskahteli järveen aivan lakkaamatta. Mutta lingot pysähtyivät yhtäkkiä.

— Maisteri tulee kieltämään, suihkivat pojat toisilleen.

Mutta »maisteri» kävelikin haasian luokse ja ottaen hangon käteensä kysyi Ollilta:

— Joko tähän saapi luoda?

— Jopa siihen saapi, vaan kylläpähän minä...

— Minä vain tässä vähän aikaa, sanoi pastori ja ryhtyi työhön.

Pojat seisoskelivat hämillään. Useimmat olivat heittäneet lingot käsistään, toiset piilottivat ne takkinsa liepeen alle ja hiipivät rantapajukon taakse, josta vielä sujauttelivat muutamia nappuja järveen.

Rohkeimmat tulivat katselemaan pastorin työntekoa, ja herrastuomarin Aapo, osaavin lukija, sanoi:

— Antakaa, niin minä nostelen, ettei maisterin tarvitse.

— En tässä minäkään väsy, vastasi pastori tyyneesti hymähtäen ja jatkoi työtään.

Aapo jäi kuitenkin katselemaan ja päästäkseen puheisiin jutteli:

— Minun kotona kynnetään perunain varret maan sisään. Isä sanoo niistä olevan niin tuiki vähän ruuan jatkoa, ettei kannata korjata. Lieneekö siten oikeassa.

— Kukapa sen asian paremmin ymmärtää kuin se, joka on itse kokeillut, myönnöytti pastori. — Vaan kun tässä meidän pappilassa taitaa olla pienet

niityt, niin täytyy ottaa nämäkin korjuuseen. — Viljavissa kesämaissa, joissa pellot kasvavat lannoittamatta, siellä ruumenetkin poltetaan. Ainoastaan ne osat korjataan aittaan ja kellariin, jotka kelpaavat ihmisten ravinnoksi.

— Siellä kesämaissa olisi varmaan hyvä asua, sanoi Rajapuron Junnu riemastuneen iloisesti. — Siellä ei olisi kylmää eikä hallaa.

— On ne puutteensa sielläkin, selitti pastori. — Jos täällä on kylmä ja halla, niin siellä on kuumuus ja kuivuus. Ei täällä maan päällä enää paratiisia olekaan.

— Eipä taida olla, myöntelivät pojat.

Lingon heittäjät huomasivat vanhan pastorin astuskelevan pihamaan ylitse koulutuvalle.

— Kirkkoherra menee. Nyt juostaan!

Muutamat vilkuilivat taakseen.

— Juokseekohan maisteri?

— Ei juokse, mutta kiireelle astuu.

Oli taas leppoisan lämmin syyskuun* sunnuntai-ilta, vuosi ajassa eteenpäin. Väärnin pappilan pirstistä kuului hiljaisen harrasta veisuuta. Sielunsa autuudesta huolehtivat seutukunnan naiset siellä sunnuntai-illan hartaushetkeä odotellessaan veisaili-

vat. Miehiä oli vain pari kolme, niiden joukossa vanha renki Ollikin.

Apollonia istui naisten joukossa. Virren vaihtuessa kysyi joku lähellä istuva nainen hiljaa:

— Onko täällä tänä iltana isommatkin seurat?

— En minä ole kuullut mitään isommista seuroista, vastasi Apollonia. — Miksi niin arvelet?

— Siitä, kun näin tulevan muutamia miehiä tuoltakin laitakyliltä.

— Keitä ne olivat? Eihän täällä näy.

— Ne menivät maisterin puheille. Niitä oli Katajamäen Paavo, Hotinniemen Aaro ja Lehtimäen Taneli ja vielä joku, jota en muista.

— Ne ovat maisterin hyviä ystäviä, selitti Apollonia vilkkaasti, kuitenkin niin hiljaa, etteivät muut kuulleet. — Ne ovat nyt mielissään, kun saivat maisterin tänne takaisin. Ja nythän se saapi ehkä ollakin pitemmän aikaa, kun sillä on rouva ja tämä meidän kirkkoherra näkyy käyvän yhä kivuloisemmaksi.

— Niin näkyy käyvän. Jaksaneeko tulla tänne tupaan sananselitykseen.

— Jaksanee tuo, kun saapi istua.

Joku alotti virren ja he yhtyivät siihen.

Naisten mainitsemat nuoret miehet olivat juuri tulleet apulaisen kamariin ja heidän mukanaan pitäjän suntio, Tahvo Ollikainen, Honkaniemen Tahvo. Jo ennen heitä oli siellä naisia, joista heikkokuuloinen Akustiina Savolainen istui lähinnä pöytää. Oli keskusteltu parannuksen asiasta, mutta nyt puhe häiriintyi ja siirtyi arkipäiväisiin asioihin. Katajamäen

Paavo, rohkein joukosta, ilmaisi syyn heidän kokoon-tumiseensa.

— Eipä maltettu lähteä kotiin, ennenkuin poike-taan pappilassa kyselemässä, että minkälaista oli olo Tohmajärvellä ja mitenkä sieltä pääsi takaisin.

— Hyvin siellä tuli toimeen tämän vähän ajan ja olisi täytynyt tulla pitempäänkin, jos olisi niin mää-rätty, selitteli pastori. — Kyllähän se tuo oma tahto pyrki nurisemaan, jos ei mene mie!en mukaan, mutta Kiuruveden kirkkoherra Rahm muistutti viime tal-vena kirjeessä, että »jos Tohmajärvelle meno on vas-ten sinun omaa tahtoasi, niin muista, että Herra on sen niin määrännyt, eikä konsistoriumi; ja Herran määräykset ovat hyvät.»

— Hyvätpä hyvät, myönnytti Paavo. — Mutta tämä oli parempi, että saatiin näin pian takaisin.

— Niin, jos se takaisin tulo on tapahtunut Her-ran tahdosta.

— Kenenkäpäs muunkaan, sanoi Katajamäen Paavo.

Vähäpuheinen suntio Tahvo naurahtaa myhähti tyyneen tapaansa ja virkkoi:

— Maisteri taitaa epäillä, että jos tämä meidän oma kirkkoherra on siinä takaisinsaanti-asiassa käyt-tänyt vähemmän luvallisia syrjäsyitä.

— Mitäpä luvattomia syrjäsyitä siihen olisi tar-vinnut, väitti Paavo. — Kyllä sen jokainen näkee, että kirkkoherralla on usein niin kovat ruumiilliset tuskat, että hiki kohoaa kasvoille. Ei ole apulainen suotta aikojaan.

— Ei ole, ei ole, myönteli jokainen.

— Niin, niin, sanoi Tahvo, — mutta että hän sai apulaisekseen tämän, eikä jotain toista, niin siihen arvellaan paljon vaikuttaneen kirkkoherran selitys, että maisterilla on morsian täällä Ouluntien varrella, Rantsilassa, josta on paljon lyhempi matka tänne kuin Tohmajärvelle.

— Ne ovat niitä suntion arveluja, sanoi pastori naurahtaen. — Oikea syy myöntymiseen on tietysti ollut kirkkoherran heikontunut terveys.

— Olkoonpa syynäkin mikä hyvänsä, sanoi Katajamäen Paavo innostuen, summa vain on se, että maisteri on nyt meillä, eikä konsistoriumi enää saa määrällä minne sattuu, kun on rouva ja hevonen ja kaikkea taloustavaraa.

Paavon innostus hyvitti pastoria ja hän tuumaili hymyillen:

— Vähä taitaa konsistoriumi määräyksiä tehdesään ajatella apulaispappien joukkoja, vielä vähemmän niiden tavaroita. Ja minulla niitä molempia onkin vähemmän.

— Kyllä niitä vuosien kuluessa lisääntyy, lohdutteli Paavo.

Tätä kevytluontoista keskustelua olisi voinut jatkua pitkältäkin, mutta ovi aukeni ja kirkkoherra tuli kumaristaan, kivuloisen ilme kasvoillaan. Apulainen nousi heti tarjoten omaa tuoliansa istuimeksi, mutta kirkkoherra tervehti ensin kaikki huoneessa olijat ja sitten alkoi selittää:

— Minä vain tulin sanomaan, etten jaksakaan

tällä kertaa pitää sananselitystä täällä tuvassa. Ehkäpä sinä menet. Saattavat jo pitkästyä.

— Minä menen... Mistähän postillasta minä lukisin.

— Niillä on monella postillat kotonaan, sanoi kirkkoherra. Lue epistola ja selitä sitä.

— Mutta kun minulla ei ole mitään kirjoitettuna, valitti pastori rauhattomana.

— Ei aina auta kirjoitettuun turvautua.

— Niin, vaan tulee mitä tulee ja loppuu lyhyeen, epäröi toinen.

— Antaa vain tulla mitä tulee ja minkä verran tulee, rohkaisi kirkkoherra. — Ei niitä farisealaistenkaan pitkiä ja hyvin harkittuja puheita ylistetty.

— Kirkkoherra on oikeassa, sanoi Katajamäen Paavo porhakalla äänellään. — On meillä postillat, on Jörkvistin ja on Vekeliuksenkin. Ei me niiden puutteessa käydä kirkossa eikä pappilassa, vaan että saataisiin kuulla sitä, mitä kunakin aikana tarvitaan.

— Sepä on hyvä, että tekin olette minun kanssani samaa mieltä, sanoi kirkkoherra istuutuen osotetulle tuolille. — On oikein mieluista kuulla kaivattavan sitä sanaa, mitä milloinkin tarvitaan.

Hän alkoi kysellä, että millaista on nykyään misäkin kylässä nuorten ja vanhain siveellinen käytös. Onko juoppoutta, haureutta ja kortinlyöntiä. Arvelvaisesti niihin vastaukset tulivat, eikä kuten rippikoulussa. Ei ollut kyselijälläkään samaa varmaa ja käskevää ryhtiä.

Apulainen oli tämän keskustelun aikana mennyt toiseen huoneeseen, ehkäpä hätäisestäikään valmistuakseen sanan selitykseen, ja palasi kohta nuori rouva mukanaan toisten luokse.

Kirkkoherra nousi tuolilta ja sanottuaan hyvästit meni omalle puolelleen.

Nuori rouva tunsi huoneessa olijoista ainoastaan suntion ja Akustiinan.

— Tämä on minun vaimoni, sanoi pastori. — Nämä ovat minun tuttaviani, tämän seurakunnan ihmisiä.

Ja hän mainitsi etäisimpien nimet.

Kaikki katselivat ihailien nuorta, verevää rouvaa, ja jopa Riston-Leenan piti saada sanoa ajatuksensa:

— Jo minä näin tuolla kirkossa ja ajattelin, että onpa maisteri löytänyt ihanan rouvan.

Toiset huomasiivat, etteivät asianomaiset olisi kaivanneet tämän tapaista ylistystä, mutta mikä oli sanottu, se oli sanottu.

He menivät pirttiin. Pastori määräsi virren: »Jumala suurest' hyvyydest' armons' kanss' meitä etsii», mutta muut sen saivat veisata, hän vain kuunteli koko ajan ja katsoi edessään olevaan kirjaan. Kun virsi oli loppunut, hän alkoi lukea:

— Rakkaat veljet, pankaat pois se vanha ihminen, jonka kanssa te ennen vaelsitte, joka himoin kautta eksyksissä itsensä turmelee; mutta uudistakaa itsenne teidän mielenne hengessä ja puukeaa päällenne uusi ihminen, joka Jumalan jälkeen luotu on totisessa vanhurskaudessa ja pyhyudessa...

Loppuun päästyä täytyi luetusta jotain sanoa, ja tämä oli ensimmäinen kerta, ettei ollut kirjoitettua paperia edessä. Näin rohkeata tekoa hän ei olisi omasta alotteestaan uskaltanut ajatellakaan, jopa että soveluttaa käytäntöön. Mutta esimies oli niin säätänyt, ja totta se oli Jumalan tahto, että hänen täytyy löytää sanoja millaisia hyvänsä.

Ja nyt oli alettava. Hiljaisella äänellä, alas katsoen, ja aivan kuin itsekseen puhellen hän alkoi:

— Jos me voisimme näihin apostolin sanoihin perinpohjin syventyä ja olisimme rehellisiä, niin meidän jokaisen täytyisi omasta kohdastamme pyytää, että älä hyvä apostoli vaadi minulta liikoja. Mitenkä minä voin luopua vanhasta ihmisestäni, parhaasta ystävästäni. Sehän olisi sama, kuin jos luopuisin vaatteistani, heittäytyisin alastomaksi. Kaikkiihan minuun katselisivat kuin vähämieliseen, joka on riisunut vaatteensa ja kävelee alastomana. Kyllähän tässä samassa lauseessa sanotaan, että pukekaa päälle uusi, Jumalan mukaan luotu ihminen, mutta mitenkä tämä uusi ihminen minulle soveltuu, kun minun pitäisi saada tehdä syntiä vanhaan tapaan. Jos en nyt enää julki rosvoksi rupea, niin täytyisi kuitenkin tuolla markkinapaikassa, hevoskauppaa tehdessä, saada peittää näkymättömät virheet, muuten saan huonon hinnan. Kyllähän täällä toisessa paikassa varoitetaan, että pitää puhua lähimmäisensä kanssa totuutta, mutta kun lähimmäinenkin valehtelee, niin tappiolle siinä joutuu, jos yksinään puhuu totuutta. Siihen lopputulokseen se ihminen tulee,

ja jos on aikonutkin riisua pois vanhan ihmisensä, niin jopa ottaa takaisin ja ajattelee, että kunhan ensin toimittelen nämä maalliset asiat, niin sitten siinä kuoleman edellä puen päälleni uuden ihmisen, elän hurskaasti ja puhun totuutta, varoittelenpa jälkeen jääviäkkin elämään hurskaasti. Mutta näinköhän siitä hyvää tulee? Eiköhän paremminkin tuo vanha ihminen ole sitten jo niin kovasti kiinni kasvanut, että täytyy tapahtua erityinen Herran armotyö, jos mieli Jumalan mukaan luotu uusi ihminen syntyä. Raamatussa ei missään paikassa löydy kehoitusta siihen, että parannuksen teko jätettäisiin vanhuuden päiviksi, jolloin ei enää jaksaa mielin määrin maailmaa palvella. Mutta vihollinen on viekas, se alkaa tulkita raamatua ja vetää esiin ryövärit ja viimeisellä hetkellä työhön tulleet viinamäen työmiehet ja sanoo: katsopas, saman palkanhan nämäkin saivat, hulluhan sinä olet, jos koko ikäsi aherrat. Viisainta on tulla viime hetkellä. Sitä ei vihollinen selitä, että noita viime hetkellä tulleita ei oltu ennen kutsuttu. Ei siellä kerrota olleen yhtään sellaista, jota oli aamupäivällä kutsuttu, ja se, päivän tehtyään omia töitään, pujahti viimeisen tunnin ajaksi viinamäen isännän työhön ja nosti iltasella täyden päiväpalkan. Ei sellaista kerrota, eikä sellaista tule tapahtumaan tämän kaikkinäkevän Herran palkan maksussa. Jos meitä on kutsuttu, niin meidän täytyy heti lähteä... »Pukekaa päällenne uusi ihminen...» Ei tässä sanota, että tämän pukeutumisen voipi jättää vanhuuden päiviksi, vaikkapa kuolinvuoteella toimitettavaksi.

Eihän tuossa vanhassa ja sairaassa ole enää tämänkään ruumiillisen pukunsa muuttajata, ei saa omin apuinsa paitaa päälleen, niin mitenkä tämä raukka enää pukee päällensä uuden ihmisen, johon kuuluu kaikki se mitä Herra käskyissään meille opettaa. Tässäkin epistolan kohdassa apostoli mainitsee muutamia, jotka kuuluvat tuohon uuteen ihmiseen: »Joka varastanut on, älköön enää varastako, vaan tehkөөn työtä.» Tästä näkee selvästi, että mielenmuutos täytyy tapahtua työkuuntoisena ollessa, aivan samalla hetkellä, jolloin Herra sai avatuksi tunnon silmät näkemään, että varastaminen on synti... Ja sitä ennen sanotaan: »... älkää antako auringon laskea teidän vihanne ylitse...» Siis joka päivä täytyy ihmisen olla varuillaan, ettei vihastuisi, ja jos ei ole jaksanut hallita turmeltunutta luontoansa, niin ei saa laskeutua levolle vihamielellä. Se ei tosin tapahdu omalla voimalla, siihen tarvitaan väkevemmän apua. Täytyy hurskasten miesten tavalla rukoilla, että ota pois tämä kova, vihainen sydän ja anna minulle sydän lihasta. Jos ihminen joka päivä jatkaa tätä anomistaan, silloin hän on jo lähtenyt sille tielle, jolla tuo vanha ihminen pois riisutaan. Lopullisesti se ei siitä pääse erilleen ennen kuin kuolemassa, mutta se ikävöipi siitä päästäkseen ja sillä on toivo ja lupaus, että kerran, koska tämä maallinen maja hajotetaan, hän tulee puetetuksi parempaan, täydelliseen, jota ei synti enää hallitse.

Mutta heti kohta kun vihollinen huomaa ihmisen lähteneen vaeltamaan kaitaa parannuksen tietä, niin

se koettaa maalata tuon tien mitä synkimmäksi ja hankkii itselleen apulaisia, jotka selittävät, että tuon kaidan tien kulkeminen on lain-orjuutta, oikea jumalanlapsi elää iossa ja riemussa. Siihen ovat tälläkin paikkakunnalla herätyksen ensi aikoina monet hai-rahtuneet. On alettu iloita jumalanlapsina, mutta se onkin päättynyt maailmanlasten iloihin.

Hän puhui vielä vähän aikaa samaan tapaan ja kuulijat kuuntelivat toiset hartaina, toiset uteliaina, sillä tämä ei ollut saarnaa eikä saarnan lukemista, jollaista olivat tottuneet kuulemaan. Virren veisatua hajaantuivat joukot, ainoastaan etäisimmät miehet tulivat vielä pastorin kamariin.

— Sehän oli hyvä puhe, vaikka ei ollutkaan kirjoitettu, kiitteli Katajamäen Paavo.

Pastori asetteli kirjoja kirjahyllyyn ja vasta hetken kuluttua, istuutuessaan pöydän ääreen, ajatusalta virkahti:

— Mitähän lienee ollut... hapuilemista. — — Jos ei tätäkään työtä tarvitsisi tehdä palkan edestä, ihmisten käskystä, vaan Herra itse käskisi puhumaan ja antaisi sanat, niin sittenhän siitä voisi joku siemen jäädä itämään.

— Kukapa voisi palkatta olla pappina, enempi kuin muussakaan ammatissa, lohdutteli Paavo.

— Ei apostoleilla ollut palkkaa, huomautti toinen. — Ei ollut Ukko-Paavollakaan palkkaa. Herra hänet käski puhumaan ja valmisti kyydit ja eväät. Eikä Herra ole vielääkään heittänyt laumaansa meidän palkkapaimenten varaan. Herran koulussa

olleita meidän täytyy nytkin kuunnella ja niiltä oppia.

— Ketäpä täällä on, epäili Paavo.

— Ei ole tässä lähellä, mutta Kiuruvedellä on ja sitten tuonnempana Pyhäjärvellä.

— Niin, se Tupa-Isko ja Pyhäjärven Seppä, myönnytteli Paavo, joka oli ollut mukana seuramatkoilla siellä päin. — Mutta en minä pidä Tupa-Iskon puheita pappien puheen arvoisena. Minkä minä kuulin ja ymmärsin, niin eihän Iskon puheessa ole kuin yksi asia, lähteä ja lähteä. Siitä se alkaa ja siihen se loppuu.

Paavon rohkea arvostelu ei miellyttänyt pastoria. Hän alkoi hiljaisella äänellä, alaspäin katsellen puolustella Iskoa.

— Siinäpä sitä onkin puheen aihetta. Ei Joonankaan saarna ollut pitkä: »Vielä neljäkymmentä päivää ja Niniwe hukkuu.» Siinä sen ulkonainen sisältö. Olisi luullut, että tuon voipi huutaa kuka hyvänsä, jolla on kova ääni, mutta Herralle ei ollut kelvollisia kuin tämä yksi, Joonas... Tietäähän meistäkin jokainen ja osaa sanoa, että autuaaksi tullakseen ihmisen täytyy erota synnistä ja lähteä katuvaisena Herran luokse, mutta jos näitä muutamia sanoja sanomassa ei ole mies, joka hengessään ja sielussaan tuntee tämän asian tärkeyden, niin paikallaan pysytään. Tupa-Isko tuntee. Häneltä ei tämä asia unohtune yhtenäkään päivänä, ja siitä hänen täytyy puhua muillekin.

Naiset, joita oli muutamia tullut pastorin kamariin, huokailivat hartaina ja myöntelivät:

— Se on tärkein asia, se on tärkein asia.

Paavokin myöntyi.

— En minäkään väitä Iskon puhetta mitättömäksi, mutta tämä suruton ihminen on sellainen, että se haluaisi kuulla uutta ja uutta.

— Sepä halu sen viepikin monta kertaa harhaan, sanoi pastori.

— Siitä apostolikin varoittaa: pysykää siinä yksinkertaisessa opissa, jonka olette meiltä kuulleet, hän sanoo. Sepän ja Iskon puheet ovat yksinkertaisia, niitä ansaitsee kuunnella.

— Mutta niistä ei jää mitään jälkeen tulevaisille sukupolville, huomautti Katajamäen Paavo. — Niitä pitäisi kirjoittaa muistiin.

— Ei se ole Herran tahto, että ihmisten puheita muistiin kirjoitetaan, vastusti pastori. — Herrankaan kaikkia puheita ei ole kirjoitettu.

— Mutta onhan apostolien puheita kirjoitettu, väitti Paavo.

— Kirjeiden kautta ne ovat säilyneet, aivan samoin kuin, meilläkin säilytellään ja kopioidaan Joonas Laguksen ja muiden heränneiden miesten kirjeitä, selitteli pastori.

— Nyt minä jo tämän asian ymmärrän, sanoi Paavo. — Olen minäkin kopioinut muutamia Jonas Laguksen kirjeitä. Mutta olenhan minä kuullut, että ne koottaisiin yhteen ja painettaisiin kirjaksi. Onko siinä puheessa perää?

— On siinä, totesi pastori. — Taitaa jo tänä vuonna ilmestyä suomenkielisenä.

Naiset ja miehetkin ilostuivat.

— Sepä hyvä! Mistähän niitä sitten saapi?.. Paljonkohan tuo maksaa? Eihän siitä kallis kirja tullene.

— Ei siitä tule suuri eikä kalliskaan, lohdutteli pastori. — Ehkä vielä pienempi kuin tämä ruotsinkielinen, josta olen jolloinkin suomentanut. — Hän näytti kirjaa. — Ja luultavasti lähettävät kirjapainosta tänne pappilaankin, josta saapi ostaa kuka haluaa.

Ilta alkoi hämärtyä. Tyytyväisinä, hiljaisin huokauksin lähtivät nämä viimeiset kotiinsa. Etäisimmät menivät majapaikalleen.

Pappilan pirttiin jäi vanha renki-Olli, Apollonia ja Rispiina.

— Joko sinä olet lähtenyt kaidalle parannuksen tielle? kysyi Apollonia Rispiinalta, joka istua kyhnötti uunin kupeella nurkassa.

Kysymys oli Rispiinalle aivan käsittämätön, mutta niin arvon-ihmiselle kuin Apollonialle hänen täytyi jotain vastata.

— Kirkossa minä olin ja sitten tulin tänne, hän sanoi anteeksi pyytävällä äänellä.

Apollonia huomasi tehneensä liika vaikean kysymyksen ja haki helpotajuisempaa puheen alkua, mutta vanha Olli joutui ennen.

— Olitko sinä tuolla maisterin kamarissa nyt har-taushetken jälkeen? hän kysyi.

— En minä ollut maisterin kamarissa, vastasi Rispiina.

— Missäs sinä olit, vai kävitkö kirkkoherran puolella?

— En käynyt kirkkoherran puolella. Minä istuin tuolla maisterin kamarin oven takana.

Apollonia valloitti Ollilta puhevuoron ja alkoi ihmetellä.

— Vai oven takana sinä istuit. Miks'et tullut huoneeseen? Tunteehan maisteri sinut. Kävihän se viime syksynä sinun luonasi, kun sairastit siellä Leppäkaarten kylällä.

— Kävi kaksi kertaa, myönnytti Rispiina. — Enhän minä muuten enää olisikaan täällä armonajassa.

Ja hän alkoi pyyhkiä vettä silmistään.

Näillä vanhemman ja nuoremman pappispolven uskonnollisen suunnan kannattajilla olisi ollut vielä sanottavaa. Ollilla kuumimpaan paikkaan viittaava kysymys: »Missäs sinä olisit?» — ja Apollonialla, että »jo olisi aika sinunkin lähteä», mutta kun he huomasivat Rispiinan kyyneleet, niin säästivät opetuksensa toiseen aikaan.

Nuori pastori oli alottanut poikien rippikoulun, kirjoittanut nimet kirjaan ja kuulustellut ensikertalaisten lukutaitoa. Nyt hän istui vanhan pastorin

luona neuvottelemassa työnsä jatkamisesta. Hänellä oli kädessään nimikirja, jota keskustellessaan katseli.

— Miten menetellään näitten kanssa, jotka eivät osaa lukea sisältä eikä ulkoa?

— Minä olen menetellyt siten, että nuorimmat lähetän kotiinsa ja varoitan lukemaan ahkerammin ensi syksyyn mennessä, mutta jotka ovat ennenkin käyneet tarjolla ja alkavat oppia muiden mukana vastailemaan, ne saavat olla.

— Eikö luetun ymmärtäminen ole ennen muuta otettava huomioon?

— Se on tietysti päätarkoitus, mutta moniko tuon ikäinen poika ymmärtää rippikouluun tullessaan ja vielä täältä päästyäänkin hengellisistä asioista. Siinä on kylliksi tekemistä, että istuttaa niiden muistiin kristinopin päätotuudet.

— Kun eivät jäisi hedelmättömiksi muistitiedoiksi.

— Siitä ei me olla vastuussa. Totuuden siemenet itävät jolloinkin, vaikka eivät yhtä hiettaasti kuin rikkaruohon siemenet... Liika ylpeiksi me papit tulisimmekin, jos heti kohta näkisimme hedelmät.

— Niinhän se on, myönnytti apulainen nöyrästi ja nousi lähteäkseen.

— Älähän vielä mene, kielteli toinen. — Minä vain sanoin ajatukseni. Menettele sinä miten parhaaksi näet. Olen taas niin kipeä, etten voi tulla opastamaan, vaikka kyllä haluaisin.

— On setä opastanut, lohdutteli toinen. — Itseni minun pitäisi jo osata.

Hän meni jatkamaan opetustehtäviensä. Ensiksi oli ilmoitettava, ketkä hyväksytään. Niitä oli ensin osa ja ne istuivat tyytyväisinä.

— Ne, joiden nimiä ei mainittu, saavat mennä kotiinsa ja täytyy lukea ahkerasti ensi syksyyn mennessä.

Muutamat kotiin määrätyt pyyhkivät vesiä silmistään, mutta toiset ryntäsivät vihaisin katsein ulos ja kartanolle päästyään reuhastelivat aivan kuin vähäjärkiset.

Veret kohosivat nuoren pastorin kasvoille ja hän virkkoi harmiaan pidätellen:

— Olisi täältä kerinnyt vähemmälläkin kiireellä.

Tuli eteen vakavia ajatuksia, että miten hän, nuori ja kokematon tätä rajua poikalaunmaa hallitsee. Täytyi mennä ulos katsomaan, etteivät nuo vimmaantuneet tekisi vahinkoja. Mutta lyhyeen se mielenpurkaus päättyi. Aivan tavallista menoa ne jo astua törpöttelivät kotiansa kohti.

Hän palasi valitun oppilasjoukon luokse. Ennen olleet tiesivät, että nyt alkaa varsinainen kysely ja vastailu, ja he odottivat uteliaina, että tekeekö »maisteri» samat kysymykset kuin »kirkkoherra». Silloin kuuluisi ensimmäinen kysymys: »Onko tämän elämän perästä toinen elämä?»

Samaa kysymystä ajatteli apulainenkin. Siitä olisi huokea alkaa. Mutta niin mielellään kuin hän olisikin tehnyt esimiehensä mieliksi, niin toisilla kysy-

myksillä hänen täytyi pyrkiä samaan päämäärään. Niinpä hän kysyikin ensiksi:

— Mihinkä ihmiset toivovat pääsevänsä kuoltuaan?

— Taivaaseen, kuului kuin yhdestä suusta.

— Pääsevätkö kaikki taivaaseen?

— Ei.

— Mikä siihen mahtaa olla syynä, etteivät kaikki pääse?

Ei kuulunut vastausta.

— Luetaan ensimmäinen käsky, niin jospa tämä asia teille sieltä kautta selviää.

Heti alkoi porina kuulua.

— Luetaan yksi kerrallaan ja hitaammin, sanoi pastori.

Rajapuron Junnu sai lukea uudestaan.

— Siinä se syy sanottiin ja sanotaan vielä jokaisen käskyn selityksen alussa. Jos meiltä puuttuu totinen jumalanpelko ja rakkaus, niin ei taivaaseen päästä. Ja vaikka Jumala ottaisikin taivaaseen, niin ikävä siellä tulisi sille ihmiselle, joka on elämänsä ajan palvellut muita jumalia. Minkä lyhyen neuvon meille Luterus selityksen loppusanoissa antaa?

Jo tuli vastaus: — Häneen ainiaan turvata.

— Aivan oikein. Turvaudutaanko täällä muuhunkin kuin Häneen ainiaan?

— Turvataan, turvataan.

— Kuka sanoo, mihinkä muuhun täällä enempi turvataan?

Näitä rakkaampia »muuta jumalia» löytyi monta. Niiden ja ainoan Jumalan antamaa apua vertaillen kului tunti loppuun. Siihen päättyi päiväkin.

Päivän päättymisestä he iltarukouksissa lauloivatkin, jossa loppusanat kuuluivat: »Meill' makia lepo suo.»

Hetken kuluttua alkoi kuulua kalustoliiteristä säännöllinen höylänterän sähähtely. Avonaisesta ovesta, jota ilta-aurinko valaisi, näkyi höylääjän jännitetty jalka ja sähähtelyjen väliajoilla pisti esiin valkoisen paidan hihan verhoama, koukistunut kyynärpää.

Samalla hetkellä saapui pappilan kartanolle maalari Kauppinen. Hän toimi myöskin seurakunnan haudankaivajana. Tähän virkaan kuuluvilla asioilla hän oli tullut pappilaan ja seisoskeli aprikoiden, menisikö virkakamariin vai kävisikö puhuttelemassa höylääjää, jonka erikoisen valkoinen paidanhiha pani arvailemaan, että kukahan tämä oikeastaan oli.

Hän lähestyi liiterin ovea hiljaa rykästellen, mutta ei sittenkään tullut huomatuksi, ennenkuin oli sanonut hyvän illan. Nyt höylääjä havahti ja melkeinpä kuin luvattomasta teosta tavattuna pysäytti työnsä ja otti liiterin naulasta takkinsa.

— Ei minulla ole sellaista asiata, että maisterin tarvitsisi lähteä virkapuolelle, selitti maalari. — Tulin vain tietämään, mihin aikaan päivästä koulu-aikana soveltuu hautaus, kun tällä viikolla on arkipäivänä haudattava.

— Siinä puolenpäivän aikana. Annetaan silloin pojille ruokatunti.

Asia oli selvä, mutta maalari jäi vielä katselemaan ja sivellen höylätyn laudan pintaa tuumaili:

— Maisterilta juoksee höylä aivan kuin ennen tehneeltä.

— Onhan sitä tullut vähin tehdyksikin. Eikä tuohon suurta taitoa tarvitse, että työntää höylää pitkin puun pintaa.

— Tarvitaan siihen, väitti maalari. — Jolla ei ole tekotaitoa, ei se saa höylääkään teräväksi. Sama se on maalarinkin. Jolla ei ole taitoa, niin jälki tulee kuin lehmän nuolema. Se moittii sivellintä, mutta vaikka antaa omasta kädestään, niin ei tule sen parempata... Mitä maisteri aikoo tehdä?

— Kirjahylly näistä pitäisi tulla.

— Onko tullut ennen tehdyksi?

— Ensimmäinen yritys tämä on. Mutta olen minä katsellut muiden tekemiä.

— Syntyy se tekemällä, rohkaisi maalari. — Tottahan se sitten maalataan... 'Minä maalaan ja se ei paljon maksa.

— Niin, eihän se silloin, kun on valmiit aineet, myönnnytti toinen. — Mutta itse minä olen aikonut opetella maalaamaankin, ettei tarvitsisi vähäpätöisillä töillä maalaria vaivata, eikä niitä aina satu saataville.

— Se on aivan oikein, myönnnytti maalari. — Joko on maisterilla sivellin?

— Jo minulla on harjakset ja maaliaineita.

— Jottako maisteri itse jauhaa maalitkin ja tekee siveltimek? kysyi maalari ihmetellen.

— Niin minulla on ollut aikomus. Ja sanotaanhan työn tekijäänsä neuvovan.

— Neuvo se, myönnytteli maalari. — Mutta sitä minä oikeastaan, että kun ovat kummana kertooneet maisterin nikkaroimisesta, niin mitä ne sitten sanovat, kun kuulevat jauhavan maalia ja halkovan harjaksia.

— Ei nuo tuota rikokseksi katsone, arveli toinen tarttuen höylään. — Ei tämä höylääminen estä pappia ajattelemasta virkaansa kuuluvia asioita. Ovathan Herrankin lähettämät saarnamiehet tehneet käsitöitä... Mutta minä kuulin teidän mainitsevan harjasten halkomisesta. Ovatko siveltimek harjakset halottavat?

— Ovat välttämättä jok'ikinen harjas, muuten ne ovat niin tönkeitä ja kankeita, että sivelty pinta jääpi kuin kissan raapima, selitti maalari innostuen.

— Sepä oli hyvä tietää aikanaan, kiitteli maisteri. — Näin täällä toisiltaan opitaan.

— Vähäinen oppi, myhäili maalari mielissään. — Jos olisi harjas, niin minä näyttäisin miten se halkominen tapahtuu; otetaan vain latvahiipukoista ja vetäistään kahdeksi. Sitten se taipuu ja jättää tasaisen jäljen.

— Kyllä tuo halkominen pitää ymmärtää selittämälläkin, mutta siihen tasaisesti sivelemiseen minun tarvitsisi käydä teidän opissa.

— Eikö mitä, väitti maalari hyväntuulisena. —

Sen minä uskon sujuvan maisterilta yhtä hyvin kuin minultakin.

— Ei mikään työ suju alottelevalta yhtä hyvin kuin ennen tehneeltä, sanoi maisteri lievennellen aiheetonta kiitosta. — Vaan onhan täällä aikaa opetella, aina kehdosta hautaan.

— Niin on, myönnytti maalari. — Mutta moni menee hautaan oppimatta mitään.

— Niille on annettu vähemmän.

— Lieneekö siihen kaikistellen sekään syynä. Ei vain tule opetelluksi.

Maisteri luovutti maalarille viimeisen sanan ja alkoi koputella vasaralla höyläänsä.

He erosivat hyvästellen.

7

Kivuloinen ihminen, jonka täytyy päiväkaudet virua vuoteessa, kuulee ja huomaa pienimmätkin kolahdukset ja liikkeet paljon selvemmin kuin muut. Ja jos liikkeet ovatkin tavallista rajumpia, vaivaavat ne häntä enemmän kuin tervettä ihmistä. Niinpä koulupoikien liikkeet vaivasivat kivuloista kirkkoherraa ja hän kutsui apulaisensa puheelleen.

— Saisit sinä pitää noita poikia kovemmassa kurissa, hän sanoi. — Ne juoksentelevat ja peuhaavat kartanolla ja huoneiden ympärillä vallan kamalasti.

— Olen minä niitä koettanut hyvällä sanalla kielillä, selitti toinen syyllisen nöyryydellä.

— Ei niihin tavallinen kieltö tepsii, sanoi kirkkoherra. — Niille täytyy väliin koveta ja antaa kuria-kin, jos ei sana auta.

— Pitää koettaa, lupasi toinen.

Samana päivänä hän jo tapasi oppilaansa rahakukkaroiden vaihtotouhusta. Ne kihisivät kuin muurahaiset yhdessä ryhmässä ja käsi ojona hokivat: »kuka nakkaa», »kädestä käteen», »näkemättä». Kaikilla ei ollut kukkaroakaan, ainoastaan nahkapala tai rieputukko. »Näytä lukkoja, niin muutetaan.» »Näytä sinäkin.» Kauppa syntyi.

He olivat niin innostuksen vallassa, etteivät huomanneet opettajaansa, ennenkuin tämä seiso i aivan ryhmän lähellä ja alkoi torua:

— Mikä markkinapaikka täällä on? Eihän tämä ole rippikoululaisten käytöstä. Riehutaan kuin mielettömät ja vieläpä pettämisen tarkoituksessa.

Pojat pysähtyivät nolostuneina. Joku rohkein näytti rieputukkoa ja selitti: — Leikkipeliä meillä oli.

— Ei tuo ole sopivata leikiksikään, nuhteli maisteri. — Ja näin minä, että toisilla oli kukkarotkin. Pitäkää itsekukin omanne. Tämä täytyy lopettaa tähän.

Pojat huomasivat, että heidän »hyväksi» kiittelemänsä maisterin ääni oli nyt tavallista tiukempi. Itsekin hän ymmärsi tulistuneensa ja koetti päästä rauhalliseen mielialaan. Oli tutkistelun alaisena kundes käsky, jonka rikkomiseen nuoret miehet helposti

hairahtuvat ja josta olisi nyt osattava oikealla tavalla keskustella.

Paikoilleen asetuttua istui maisteri hetken aikaa vakaviin ajatuksiin vaipuneena ja käski sitten erään pojan lukea kuudes käsky. Poika luki.

— Siinä kuultiin selvät neuvot miten olla ja elää, ajatella ja puhua, sanoi maisteri. — Mutta seurataanko näitä neuvoja?

— Ei seurata, kuului monesta suusta.

— Minkä tähden ei seurata?.. Eihän tämän käskyn rikkomiseen ole viha eikä köyhyys kiihottamassa, kuten murhiin, josta edellisen käskyn kohdalla puhuttiin. Mikä sitten kuudennen käskyn rikkomiseen kiihottaa?

Ei tullut vastausta.

— Kyllä te tuohon ikään tullessa olette kuulleet niin paljon, että tietäisitte sanoa, mikä huorintekoon viepi, mutta ette rohkene sanoa, tai ette löydä oikeata vastausta... Koettakaa vastata, miten ymmärrätte.

Jo tuli miltä »synti», miltä »perkele, maailma ja oma liha.»

— Sinne päin ne ovat, myönnytti maisteri. — Mutta paremmin paikallaan on »himo», sillä himo se kaikki synnit synnyttää, olkootpa huoruutta, varkautta, tai mitä hyvänsä. Ei löydy yhtään ihmistä, jolle ei himo jolloinkin sanoisi, että tule minun mukaani, seuraa minua. Mihin se nuoria miehiä ja teidän ikäisiä poikia alkaa houkutella?

Taas tuli vastauksesta puute.

— Osaisitte te tähän kysymykseen vastata var-

memmin kuin edelliseen, virkkoi maisteri. — Mutta minä ymmärrän, että teitä hävettää sanoa, niinkuin asia on... Ehkäpä Rajapuron Junnu rohkenee sanoa, mihin himo nuoria miehiä houkuttelee.

— Yöjuoksuun se houkuttelee, vastasi Junnu rohkeasti.

— Se oli suora ja oikea vastaus, myönnytti maisteri. — Minä olen kuullut, että näillä paikkakunnilla on yöllä liikkuminen hyvin yleistä. Ja nyt minä kysyn: mistä alkaen sen katsotaan tulevan ikäänkuin luvalliseksi? Tähän vastaa Viitamäen Aappo.

— Rippikoulun käytyä, vastasi Aappo reippaasti ja katsahti ympärilleen, josta näkyi hymyileviä naamoja.

— Tämä on vakava asia, huomautti maisteri. — Ja sanokaa vielä, miten tämä olisi korjattava?.. Tähän saapi vastata, kuka vain ymmärtää.

— Ei saa mennä yöjuoksuun, vastasi joku.

— Se oli oikea vastaus, jos yöllä kulkija on lähtenyt liikkeelle saastaisissa ajatuksissa, selitti maisteri. — Mutta jos nuori mies aikoi ottaa itselleen vaimon, eikä olisi päivän aikana tilaisuutta käydä puhuttelemassa sitä, jota on ajatellut, niin olisiko kuudennen käskyn rikkomista, jos kävisi puhuttelemassa yöllä?

Kysymystä ei tarvinnut uudistaa, kun jo Rajapuron-Junnu vastasi:

— Ei olisi rikkomista.

— Niin minäkin ajattelen, myönnytti maisteri. — Mutta miten tuo yöllä liikkuminen pitäisi tapahtua?

— Siivosti, kuului vastaus.

— Aivan oikein... siivosti. Ja jos ei iän eikä varojen puolesta voi ajatella aviopuolison ottamista, niin ei silloin saa lähteä toisten mukanaakaan yöllä kävelemään, sillä sanassa sanotaan: »Autuas, jok' ei käyskentele kanss' jumalattomien, ei synnin teillä astele, seurassa pilkkaajien.» Haureus on näet kaikista synneistä viekoittelevin ja se turmelee ei ainoastaan sielun, vaan myöskin ruumiin, joka on Herran temppele. Sen seurassa kulkevat ilkeät, parantumattomat taudit, jotka vievät ajalliseen ja iankaikkiseen kurjuuteen, sillä sanassa sanotaan: huorintekijät ja salavuoteiset Jumala tuomitsee.

Maisteri kyseli ja selitteli tätä käskyä enemmän kuin muita. Vakavina pojatkin kuuntelivat, vaikka he alussa »siivosti» liikkumisella hymyilivät.

Kuulustelu solahti niin pitkälle, että iltavirttä veisatessa alkoi hämärtää. Paremmiin nähdäkseen ryhmittäytyivät pojat lähemmäksi ikkunoita. Maisteri luki iltarukouksen ja luullen päivän toimet poikien kanssa päättyneen, lausui heille hyvästit. Mutta samassa tuli yksi poika valittamaan, että hänen takin selkää oli leiketty.

— Milloinka? kysyi maisteri ihmetellen ja kääntyi tutkimaan pojan takin selkämystä, josta oli terävällä veitsellä kierretty kontinkielen kokoinen pala.

— Nyt virren veisuun aikana, selitti poika pidätellen itkua.

— Kuka sinun takanasi seisoi?

— Tuo Pekka siinä taisi seista.

— En minä ollut lähelläkään, kielsi Pekka. — Tuo Juho seiso lähempänä ja se näkyi piirtelevän.

— Se on valhe, väitti Juho. — Minä seisoin syrjässä.

— Näkikö kukaan toinen, että Juho leikkasi?

— Näki tämä Taavetti, koska nauroi, selitti Pekka.

— No, näkikö Taavetti?

— Näin minä.

— Se on suora valhe, väitti Juho yhä kiivaammin.

Maisterin korvanlehdetkin karahtivat punaisiksi ja virkkaen: »sepä tässä nähtäneen», hän astui kiireesti ulos ja palasi pian, kädessä tanakka koivunoksa. Silmänräpäyksessä oli Juho lattialla kontallaan ja koivunoksa putosi selkään sellaiselle voimalla, että jo toisen lyönnin perästä kuului armon pyynti.

— Vieläkö väität, ettet leikannut?

Poika ei myöntänyt, mutta ei kieltänytkään. Toiset pojat katselivat hämmästyneinä ja lähtivät pelokkaina puikkimaan asunnoillensa.

Vähän myöhemmin istui maisteri esimiehensä luona kertomassa illan tapahtumia ja oli kovin pahoillaan.

— Ei siinä ole mitään pahoittelemista, lohduttelei toinen. — Ruoskalla Kristuskin temppelein puhdisti.

— Mutta hän ei kumminkaan lyönyt, virkkoi maisteri itseänsä syyttävällä äänellä.

— Ei lyönyt, sanot, mutta oletko mistään raamatun paikasta huomannut, että Kristus olisi toiminut kaksimielisesti. Hän ei lyönyt, kun ei tarvinnut lyödä. Mutta temppelein häväisijäin täytyi nähdä ruoska, ja sitten vasta hänen katseensa ja äänensä vaikutti. Meidän papeilla ei ole Kristus-katsetta, eikä ääntäkään, ja siksi on meidän tarvittaessa heilutettava luonnollista ruoskaa... Tuo vaatteitten leikely on kotona opittu paha tapa, jossa kateudessa ja ilkeydessä leikellään naapurin kalanpyydyksiä, säretään aitoja, jopa vahingoitetaan kotieläimiäkin. Minä annan sinulle, nuori ystäväni ja apulaiseni, tämän neuvon: heiluta saarnatuolista usein ja voimakkaasti sanan ruoskaa. Muista aina, että kirkossa istuu suurin osa surutonta väkeä, jotka arkioloissaan elävät kaikissa törkeissä synneissä. Olen huomannut, että sinä puhut etupäässä synnintunnossa oleville. Se on oikein, mutta suruttomain suurelle joukolle täytyy myös antaa, mitä he tarvitsevat.

Apulainen oli kuunnellut allapäin ja virkkoi:

— Kunpa minä kykenisin ja ymmärtäisin.

— Kyllä sinä kykenet, kun vain rohkaiset itsesi ja annat kuulijain ymmärtää, että sinä tunnet heidän kotoisen elämänsä.

— Kun ei tulisi sanotuksi liikaa ja taitamattomasti, arveli apulainen.

— Ei tule tarpeeksikaan, sanoi kirkkoherra. — Jos pitäjällä liikeydessäsi kyselet heränneiltä ihmi-

siltä, niin saat kuulla, ettei apostolin moittimassa Korintossa eletty pahemmassa pahuuden hapatuksessa, kuin täällä Lapinlahdella eletään.

Tänä iltana tunsi nuori apulainen itsensä paljossa puuttuvaiseksi. Pyrkii tulemaan vakavia epäilyksiä, että jos hän onkin ruvennut tähän virkaan omin lupinsa. Hän rauhoitteli itseänsä sillä ajatuksella, että onhan Herrallakin keinoja sysätä syrjään sellainen palvelija, josta ei näytä kalua tulevan.

8

Kesän kauneimmillaan ollessa ajoi Lapinlahden apulais-maisteri nuoren rouvansa kanssa Nilsiiän vievää maantietä. Lihava, pieni ruuna juoksi alkumatkasta aika kyytiä, mutta vähitellen se alituisesta mäkien noususta ja laskusta väsyneenä verkastui ja pyrki yhä useammin seisattumaan. Nuori rouva alkoi ihmetellä:

— Miksikä se nyt uupuu, ja viime syksynä Rantsilasta tullessa juoksi paljon pitemmän matkan niin hyvästi.

— Siellä on kovemmat ja tasaisemmat tiet ja ilmiakin oli silloin kylmempi, selitti maisteri, laskeutuen kävelemään.

— Siinä se syy mahtaa olla, myönnytti rouva. — Täällä Savossa on vain mäkiä ja taas mäkiä ja niin

jyrkkiä, että peloittaa milloinkaan nurin niskoin lentää... Minäkin laskeudun kävelemään.

— Istuhan siellä kärrissä, kyllä tähän vähitellen tottuu, lohdutteli toinen.

— Jaksaa se enää vetää minuakaan mäen päälle?

— Jaksaa tämä, vaikka on hiukan väsynyt... Kun päästään mäen päälle, niin annetaan ruunan syödä ja levätä.

— Keskellä tietäkö?

— Ei toki keskellä tietä, selitti maisteri naurah-
taen. — On tässä kohta pieni mökki.

— Sepä hyvä. Mutta onko siinä niin kookas tupa, että siihen voipi mennä?

— Mitäpä me näin hyvällä säällä huoneeseen. Levätään pihamaalla.

Mäen päälle päästyä tuli mökki näkyviin: matala tupa, navetta ja aitta-kötterö. Mutta pihamaa oli tasainen ja puhtaan nurmen peittämä. Sen laiteelle riisui maisteri hevosensa ja antoi ruokaa eteen.

Vähään aikaan he eivät huomanneet yhtään ihmistä liikkeellä ja arvelivat jo, että mökki ehkä olikin autio.

— No eipä tässä kaivata ketään. Otetaan vain eväskori esille.

Rouva otti korin kärristä ja he istuutuivat nurmelle.

Jo aukeni tuvan ovi. Keski-ikäinen nainen tuli ulos. Katsahtaen kummastellen ruokaileviin matkustajiin meni vaimo tuvan taakse jotain tähystelemään.

Sieltä palatessaan se uteliaisuuden vetämänä teki jotain asiaa kulkeakseen ruokailijain lähitse. Rouva huomasi sen ja sanottuaan vaimolle hyvänpäivän kysyi:

— Onko tässä lähellä vesipaikkaa, josta saisi juomavettä?

Vaimo vilkastui heti ja alkoi kädellään viittoen selittää:

— On se tuolla alempana, vaan kun minä en ole tämän mökin asukkaita, niin en tiedä, löytyykö täältä sellaista astiata, jota ilkeäisi vieraille tarjota. Minä olen tuolta toisesta mökistä, Taskisen vaimo. Tulin tänne tänä aamuna, kun tämän mökin vaimo sai lapsia, eikä ole miehensäkään kotona. Nyt ovat hakemassa . . . Kävin tuolta katsomassa, joko alkaisi näkyä, että jotain hommaisi.

— Vai niin, sanoi rouva osanottavasti. — Onko toki äiti ja lapsi terveenä?

— Mitenhän lienee, sanoi vaimo huokaisten. — Ja kunpa niitä olisi yksi, vaan kun niitä tuli kaksi. Ja nyt ei ole mihin kääriä, kun ei osannut varata riepua kuin yhdelle lapselle . . . Ja milläs niitä ruokkii. Äidilläkin vain kuivaa leipää. Kuolee kai ne tuohon paikkaan. Heikkoja ovat ilmankin.

Matkustajain ruokailu keskeytyi. Rouva kaivoi vaatevarastostaan liinaisen lakanan, otti eväskorista rieskan ja sen päälle voita ja lihaa.

— Viekää nämä lasten äidille, hän sanoi antaen vaimolle. — Leikatkaa tuo lakana kahteen osaan.

Vaimon silmiin herähti kyöneleet, kun hän kiitteli:

— Jumala teille, hyvä nuori emäntä, siunatkoon, kun aivan tuntemattomille... Eväänne meni vähäksi.

— On sitä meidän tarpeeksi, lohdutteli rouva. — Tänä iltana joudutaan sukulaisten luokse.

— Vai sukulaisiin menossa Tännekö Nilsiään?

— Niin, tänne Taatolle. Siellä asuu mieheni tädit, selitti rouva.

— Vai Taatolle. .. En ole siellä päin käynyt, sanoi vaimo, ikäänkuin muistellen jotain, ja kiirehti sitten saamisineen tupaan.

Kohta tuli odotettu mökinmies, ja vain kiireesti katsahtaen matkustavaisiin riensi joukkonsa luokse.

Maisteri otti povitaskustaan papin merkin ja sovitti kaulaansa.

— Mitä varten sinä matkalla? kysyi rouva.

— Jos he haluavat kastattaa lapsensa, niin näkevät, että on pappi saapuvilla.

— Hyvähän tuo olisi hevoseettomille, ettei tarvitsisi pappilaan kulettaa, myönnytti rouva. — Mutta jos eivät satu huomaamaan.

— Kunhan tässä istuksitaan, niin ehkäpä ne huomaavat.

Hoitajavaimo tulikin kohta ulos. Hänellä oli aikomus puhutella matkustajia, mutta huomattuaan maisterin kaulassa papin merkin pyörähti kiireesti takaisin ja saatuaan tuvan oven kiinni, alkoi sormet varottavasti viputtaen supakolta selittää:

— Kuulkaahan kummaa, kun tuo matkustaja on pappi ja minä en tuntenut äsken ja sanoin sen rouvaa nuoreksi emännäksi.

— Pappiko, ihmetteli mökinmies. — Mistä sinä sen nyt tiesit?

— No, kun sillä on papin »rai» kaulassa, selitti vaimo. — Katsohan salaa tuosta ovenraosta.

Mies kurkisti ja totesi:

— Niin on. Se on ehkä Lapinlahden apulaismaisteri. Se kuuluu olevan noin nuori eikä herrastele vaatteillaan.

— Niin se on aivan varmasti, päätteli vaimo. —

— Sieltä päin ne tulivat, ja mitenkä minä en äsken nähnyt tuota papin merkkiä.

— En minäkään nähnyt ja tuskin sitä olikaan, sanoi mökinmies. — Ehkä on sitten sitonut, kun tiesi, että täällä on kastamattomia lapsia.

Nyt selvisi tuo merkki-arvoitus naisillekin, ja hoitajavaimo alkoi ylistellä:

— Jopa ovat auttavaisia molemmat: rouva antoi matkaeväänsä ja aivan ehyen lakanan, ja itse sitoi merkin, jotta tietää tulla pyytämään... Mene nyt heti ja puhuttele paremmin kuin minä.

Asia oli pian puhuttu. Enemmän kului aikaa kummia kysellessä, eikä niitä sittenkään saatu kuin puolitoista kunkin lapsen osalle. Hoitajavaimo oli siistinyt tuvan, että toimitus voi tapahtua huoneessa, lasten äidin läsnäollessa.

Ei siinä ristiäisjuhlassa kuulunut astiain kalinaa eikä tuntunut kahvin tuoksua. Toimituksen päätyttyä tuli lasten isä ujoillen selittämään, ettei saanut naapureilta lainatuksi ristiäisrahaa ja itsellä ei ollut. Täytyy jättää velaksi.

— Ei muistella sitä tämän enempää, lohdutteli maisteri, ja kävi lähtiessään pistämässä muutamia hopearahoja mökin vaimon käteen.

Ruuna oli saanut syödä ja levätä kyllikseen. Mökin mies tuli toveriksi valjastamaan. Ja vaikkei hän erotessa osannutkaan sanoa muuta kuin tuon hyvin tavallisen »hyvästi», niin ei häneltä näiden vieraiden käynti koskaan unohtunut.

— Kuluipa siinä aikaa enempi kuin arvattiinkaan, sanoi rouva, kun olivat nousseet rattaille.

— Viileämpi on hevosen juosta iltapuolella päivää, lohdutteli maisteri.

Pienellä ohjasten nykäyksellä lähtikin ruuna juosta tömistämään, jotta pölypilvi jäi jälkeen.

— Nythän tämä taas juoksee aivan kuin ennenkin, vaikka mökkiin tullessa näytti ihan uupuvan, puheli rouva mielissään.

— Ruunan piti uupua, muutoin olisi menty mökin ohitse, virkkoi maisteri vakavana.

— Niinpä olisi menty, myönnytti rouva huoah-taen. — Mutta mitenhän tullevat siinäkin toimeen.

— Ei ne jää matkalle nekään, lohdutteli maisteri. — On niillä sama auttaja kuin muillakin.

Näinä aikoina kokoontui Kuopion markkinoille miehiä muussakin tarkoituksessa eikä vain hevosia

myömään ja vaihettamaan. Kaukaisista pitäjistä ajaa körötti vakaita, sarkatakkisia ukkoja, tärkeimpänä asianaan saada keskustella toisilta suunnilta saapuneitten henkiheimolaisten kanssa uskon asioista, siitä, miten sielu tulisi pelastetuksi ikuisesta kadotuksesta.

Kaksi tällaista ukkoa ajeli markkinain päätyttyä hiljalleen pohjoiseen päin, kumpikin omalla hevosellaan. Saavuttuaan Lapinlahdelle he poikkesivat Väärninniemen pappilaan. Ei heitä vetänyt tänne suku eikä sama sääty. Eivät he ajaneetkaan, kuten arvokkaat vierailijat, asuinrakennuksen rappujen eteen, vaan tallin seinustalle. Verkalleen nousten liistelaitaisen rekensä kupeelle seisomaan, taivuttelivat miehet pystyssä töröttäviä turkinkauluksia sivulle päin, jotta pääsi vapaammin katselemaan ympärillensä.

Samassa palasi pappilan apulaismaisteri pajasta, kumpaisessakin kädessä vast'ikään rautavanteilla vannehdittu puuastia. Jo huomasivat markkinamiehet pajasta tulijan, ja toinen nuorempi mies sanoi iloisen tuttavallisesti:

— Päivää, maisteri! Täällä ne markkinahuijarit viimeinkin tulla retustelevat.

— Päivää, päivää, kuului hiljaisella äänellä lausuttu tuttavallinen vastaus. — Sieltäpä näkyvät tulevan ja minäkin kerkisin olla seppänä, vaikka nyt olisi ollut oikea seppä saapuvilla.

Tulijat olivat seppä Pietikäinen Pyhäjärveltä ja Aatu Kokko Kiuruvedeltä. Maisteri jätti astiat asuntonsa rappusille ja meni vieraita tervehtimään.

— Minä odotin teitä tänne jo illalla.

— Sama oli aikomus meilläkin, sanoi Aatu. —
Mutta kun ihmisellä on suu ja se pääsee hyvään käyntiin, niin ei muista seisauttaa, ennenkuin nälkä ja ilta tulee, jolloin on myöhäistä lähteä matkalle. Mutta tänä aamuna oltiin niin aikaisin liikkeessä, että nyt jo ollaan täällä.

Aatu jatkoi juttua matkan kulusta koko sen ajan, kuin toiset riisuivat ja ruokkivat hevosia. Itsekin hän aina yritti jotain, mutta maisteri selitti:

— Kyllä minäkin saan riisutuksi näin lauhaluontoisen hevosen ja tiedän hevosille pitopaikat.

Kun hevoset olivat syömässä ja oltiin huoneeseen lähdössä, tuumaili Aatu:

— Niin se nyt kävi: pappi sai riisua markkinahuijarin hevosen, enkä minä toimennut vanhempaa toverianikaan auttamaan.

— Mitäpä sinusta, köpelömiehestä, olisi orihevosen hoitajaksi, pisti seppä harvasanaisen leikkinsä.

— Kas vain tätä ripeätä miestä, miten oriylpeys vielä kutkuttelee, tuumaili Aatu.

Sepän leikinlaskut olivat lyhyitä. Rappuja noustessa hän kääntyi katselemaan astioita.

— Hyvin uurrettu ja saumattu... Omia tekojako? Hän katsoi kysyvästi maisteriin.

— Minä niitä kavertelin, myönnytti maisteri.

Hän olisi ohjannut vieraansa omaan kamariinsa, mutta Aatu kääntyi toisaanne ja virkkoi:

— Ei täytetä papin kamaria markkinamiesten turkeilla, viedään tuvan naulaan.

— Säilyy ne kyllä sielläkin, myönnytti maisteri ja meni kamariinsa.

Seppä kiintyi turkin riisuntatiellään tarkastelemaan maisterin työkalustoa. Kamariin tultuansa hän sanoi:

— Tuolla tuvassa on sorvikin. Kenenkä se on?

— Minähän sen laitoin, vastasi maisteri. — Satuu särkymään milloin mikin jäsen rukista, ja silloin on sorvi tarpeen.

— Eikö tällä paikkakunnalla ole sorvaria?

— Eipä tässä lähistöllä ole, ja sitä sillä väellään tekee itsekin, kuin kulettelee kylässä.

— Onhan se asia niinkin, myönnytti seppä. — Mutta sorvi on sellainen kapine, että sen ääreen saattaa viehättyä pitemmäksi aikaa, kuin tarviskaan vääntäisi.

Aatu alkoi vainuta sepän puheesta enempiä kuin tavallista rupattelua työaseista ja kysyi:

— Olisikohan tuosta mitään vahinkoa, jos tuohon viehättyisikin?

— Ei aineellista vahinkoa, myönnytti seppä. — Mutta parannuksen teon kannalta on asia toisin. Jos mihin maalliseen ammattiin ihminen kiintyy niin, että se alituisen vetää puoleensa, silloin se työ on tullut himoksi ja himo synnyttää kuoleman.

— Olisikohan tätä nimitettävä sellaiseksi himoksi, joka tuottaa kuoleman, epäili Aatu.

— Kyllä minä ajattelen, että himo kuin himo, väitti seppä. — Vihollinen on viekas. Se tietää, millä koukulla mikin on pyydystettävä. Kun se

näkee, ettei tätä pappia saa houkutelluksi ahneuteen eikä muihin maailmankin silmissä törkeisiin tekoihin, niin se viekottelee höyläilemään ja sorvailemaan, jotta ei vain joutaisi tutkimaan oman sielunsa tilaa eikä myöskään, miten saisi sanankuulijansa herätetyksi synnin unesta.

Maisteri kuunteli alla päin ja äänetönnä, aivan kuin koulupoika, jota rikoksesta nuhdellaan.

Aatu ajatteli toisin ja ryhtyi syytettyä puolustamaan.

— Yhdellä on yhtä, toisella toista, hän alkoi ja kurottautui istuimellaan aina sen puoleen, jonka huomioon tahtoi sanansa erityisesti saada. — Minä voisin sanoa itseni käsityöhimosta niin viattomaksi kuin kaimani Aatami paratiisiin ensi päivinä, sillä minä hät'hätää saan kyhätynsi kirveeseeni jonkunlaisen varren pölkerön. Mutta luuletteko minulle siltä jäävän enemmän aikaa sieluni tilan tutkimiseen ja parannuksen tekoon? Lukemattomia kertoja olen saanut tunnon nuhteita siitä, kun toisten työtä tehdessä istun pitkät puhteet joutilaana, kädet ristissä, johon vihollinen kantaa omia töitään, milloin tyytymättömyyttä muiden työntekoon ja milloin mitäkin, joka olisi hänelle mieleistä. Jos osaisin sorvata tai valmistaa astioita, niin ajatukset olisivat työssä kiinni ja moni vihollisen lennättämä nuoli menisi ohitse... Näin minä ajattelen tätä asiata, enkä katso vaaralliseksi, jos tämä sorvailee rukin rullia ja sillä karkottelee pois pahempia kiusauksia.

— Jospa se menisi siihen suuntaan, myönnytti

seppä. — Mutta kun harvoin ollaan näin kahden kesken puheisilla, niin en saattanut olla varoittamatta. Sillä sanoppa, Aatu, mitä hyvänsä joutilaisuuden kiusauksista, niin kyllä käsityökin voi kiihtyä himoksi, senhän huomaa siitakin, että kaksi saman työn kiihoittamaa eivät jouda kirkon penkissäkään kuuntelemaan papin saarnaa, vaan juttelevat omista mieliaineistaan.

Neuvottava ei puolustautunut sanallakaan, vaan myönnytti nöyränä:

— Oikein se on, että vanhempi ja kokeneempi neuvoo nuorempaa. Ei täällä tiedä, missä muodossa milloinkin kiusaus hiipii, ja jolla ei ole kokemusta eikä ketään varoittajaa, se lankeaa.

— Eikä siinä asiassa näy ikäkään opettavan, sanoi Aatu taipuen sepän puoleen. — Monta kertaa huomasiin tuolla markkinakortteerissa, että hevoskauppa vei voiton. Keskeytyi siinä keskustelut parannuksen asiasta, kun toiselta puolen tupaa kuului innostunut huudahdus että »riita kahtia!» Ja minulla ei ole vastaan väittämistä, jos kuka sanoo niinkuin Taa- vetille, että sinä olet se mies.

— Ihminen on vain ihminen, sanoi seppä. — Eroitus on siinä, että toiset jäävät rapakkoon, johon ovat langenneet, toiset nousevat. Monet luulevat olevansa jo silloin oikealla tiellä, kun eivät enää makaa rapakossa. He eivät katso tarvitsevansa mennä syntineen Herran eteen pyytämään, että »puhdistu minut, Herra.» Siinä on meillä jokaisella tutkimista, että: onko tämä matka tehty, vai onko se vielä tekemättä.

Kun seppä toi esiin uuden näkökohdan parannuksen asiasta, oli Aatulla valmiina joko vastaväite tai tuiki tuores ja säälimättömän peittelemätön todiste, että asia on, niinkuin seppä sanoo.

Vasta iltamyöhällä hän huomasi, että maisteri oli koko ajan kuunnellut, ja virkkoi:

— On tämä taas ollut illan viettoa: sydänmaan markkina-ukot porajavat pitkän illan kuin sotkupata ja pappi kuuntelee äänetönnä kuin hyvääkin saarnaa.

— Harvoinpa minä saankin olla kuulijana, lohduutteli maisteri. — Usein täytyy puhua, vaikka ei ole annettu mitään puhumista; on aivan tyhjä.

— Sattuuko papillekin semmoisia aikoja?

— Sattuu tuhka tiheään näin nuorelle papille.

— Saattaa se tyhjyys tavata vanhankin, sanoi Aatu. — Ja ne ovat vaarallisia aikoja. Harhaopit ja kiusaukset voivat silloin temmata mukaansa kuin tyhjän paperipussin tuolla markkinatorilla. Minä näin, miten tuuli lennätteli tyhjää pussia.

Palvelija laittoi tupaan vuoteen, johon seppä heti köllähti nukkumaan. Aatu jäi vielä kertoilemaan vanhalle Apollonialle havainnoitaan markkinoilla tapaamistaan heränneistä.

-- On se suuri vahinko, surkutteli Apollonia itseään, kun ei milloinkaan saa olla sellaisissa seuroissa, jossa on niin kaukaa tulleita, hyviä sanan selittäjiä.

— Voitto paremminkin, eikä vahinko, oikaisi

Aatu. — Pettyneenä sieltä palautuu.

— Mitenkä niin? kysyi Apollonia.

— Niin vain sanon. Hengelliseen sokeuteen

ollaan vajoamassa, ja mitenkä sokea toista sokeata taluttaa? Ukko-Paavon aikuinen henki on muuttumassa ulkokuoreksi. Harva enää haluaa asettua Jumalan ja omantunnon eteen sellaisena kuin on, vaan pyrkii opettamaan muita... Kyllä saat, Apollonia, uskoa, että voimallisin ja paras saarnaaja ja sanan selittäjä on omatunto, jos vain sitä vastaanväittämättä kuunnellaan. — — Ja nyt nukkumaan.

Aamulla hän oli ensimmäisenä ylhäällä. Talonväelle hyvästiä heitellessä hän tuumili:

— Markkinat ja pappilat on käyty. Mitähän lie nee kotiin viemisiksi.

— Tyhjä reki ja tyhjä kukkaro, sanoi seppä.

— Niinpä kyllä ja lisäksi vanha Aatami.

— Vietkö sinä senkin mukanasasi? Olisit myönyt markkinoilla, laski seppä leikkiään.

— Ei siitä pääse eroon myömällä, tuumaili Aatu.— Sillä on tarkka nenävainu. Se tulee jälkiä myöten kotiinsa kuin uskollinen koira... Ja yhtä matkaa tässä taaskin lähdetään... Hyvästi!

Aurinko alotteli talven lumien sulattelua, sillä oli huhtikuun alkupuoli. Väärnin pappilan kartanolla seisoi useita hevosia, joiden rekiin miehet sovittelivat huone- ja talouskaluja.

— No löytyy pienestäkin taloudesta »kavetta», kun niitä lähtee muuttelemaan, ihmetteli Leppäkaarten Heikki tavaroita rekeen kantaessaan.

— Kyllä niitä majanmuuton aikana siunautuu, totesi Katajamäen Paavo, joka oli saanut rekensä täyteen ja kiinnitteli köysiä. — Ei ollut maisterillakaan Lapinlahdelle tullessa monta kuormaa, mutta jo minä silloin sanoin, että kyllä niitä vuosien kuluessa karttuu, ja onpas karttunutkin.

Rouva tuli katsomaan Paavon rekeen sijoitettua kaappia, ettei se vain kaatuisi ja siinä särkyisi.

— Kyllä minä pidän huolen, että ehyenä tulee perille, lupasi Paavo niin jyrkän vakuuttavalla äänenpainolla, että heikkouskoisinkin sen uskoi. — Ja ettei tarvitse laukalla ajaa, niin ehkäpä saan lähteä hiljalleen kävelyttämään.

— Saapi Paavo lähteä, myönnöksi rouva. — Mutta osaattehan kääntyä Mansikkaniemelle, jos ei satuta joutumaan yhteen matkueeseen?

— J tuonne osaa, kun on siinä aivan tienhaarassa se Koljon sodassa kaatuneen venäläisen sotaherran musta rautapatsas.

— Se on siis teille tuttu paikka. Mutta jos joudutte ennen, niin ei pidä lähteä pois, vaan ollaan ruualla ja yötä.

— Sittenpähän niistäkin puhutaan, keskeytti Paavo nykäisten hevostaan. — En heitä hyvästiä, kohtahan täältä tulette.

Kohta joutuivat toisetkin kuormat matkalle.

Joukkojen lähtö kävi hitaammin. Naapureita ja ulompanakin asuvia ystäviä oli fullut hyvästille, ja niitäkin täytyi puhutella keskellä kiirettä. Huonokuuloinen Akustiinakin oli kävellyt monta peninkulmaa ja valitteli, että henki-ystävät, joille voisi kertoa surujaan ja taisteluitaan, vähenevät ja etenevät.

Maisteri oli asettunut aivan Akustiinan korvan eteen, ettei tarvinnut kovin kovasti huutaa, ja lohdutteli:

— Onhan meitä lähellä paras ystävämme joka päivä.

— Kyllä on, kyllä on, myönteli Akustiina päätään nyökytellen. — Mutta syntinen ihminen on kovin arka ja epäileväinen. Se haluaisi keskustella niittenkin kanssa, jotka taistelevat samoja taisteluita, että jos niiltä saisi kuulla ohjeita, ettei menisi pyytämään Herralta sellaista, joka ei ole tarpeellista eikä luvalistakaan. Elämän Herra itsekin varoitti, ettei pidä kiusata Jumalaa, jolta me lyhyt-ymmärryksiset hairahdumme kiusaamaan sellaistaikin, joka on hänelle kauhistus.

— Minkälaista, esimerkiksi? kysyi maisteri.

— Jos minä ilkeäisin sanoa jonkun esimerkin, kainosteli Akustiina.

— Sanokaa vain, kehoitti maisteri.

— No, tässä talvella loppui siitä minun tuvalta halot, tunnusti Akustiina. — Minä pyytämään niitä Herralta ja sitten vasta havahdan, että onko elämän Herra minun halkojen vetäjä. Eikö hänellä ole tärkeämpääkin tehtävää?

— No, jäikös Akustiina paleltumaan?

— Enkä jäänyt. Kun menin naapuritaloon ilmoittamaan puutteeni, niin sieltä tuotiin halkoja samana päivänä.

— Ei tämä rukous ole ollut Herralle kauhistus, selitti maisteri. — Ilman sitä olisi voinut sattua, ettei halkoja olisi tullut vielä huomennakaan. Ei, Akustiina, kyllä Herra kieltää pyytämästä sellaista, joka on luvatonta, mutta toinen kysymys on, totellaan me hänen kieltoansa. Niin on käynyt minulle, neuvonantajalle, ja siitä syystä me ollaan parhailaan majanmuuttopuuhassa. Iisalmen rovasti Lagus tuli pyytämään apulaisekseen. Minä vähän hämmästyin, mutta vähitellen selvisi, että hämmästys tuli siitä, kun tuo pyyntö oli mieleinen. Silloin alkoi tunto kysellä, että selittäjä mies, mikä sinulla on mielessä, kun tuo paikan vaihto oli noin mieleinen. Onko nälkä tai vilu? Onko loppunut puut niinkuin Akustiinalta? Minun täytyi tunnustaa, että kaikkea on ollut riittämiin asti. Mutta kuuntelinkos minä tunnon ääntä? En. Kerroin asian Pyhäjärven sepälle, joka on ennen minulle sanonut silittelemättä, mitä on huomannut...

— Mitä seppä sanoi? kysyi Akustiina kesken selityksen.

— Seppä sanoi, että mene vaan. Olisiko Akustiina neuvonut toisin, jos olisi ollut tilaisuus kysyä?

— En toki olisi kieltänyt, vaikka ikävätä onkin, kun menette pois, vastasi Akustiina kiireesti. — Lapsia on jo useita. Pitäähän teidän päästä paremmalle

palkalle, kuin mitä tästä saatte. Kuusi vuottahan tässä on jo tullutkin olluksi, ja kyllä minä vielä joskus kävelen Iisalmellekin asti.

— Eihän me vielä ijäksi erottane, lohdutteli maisteri. — Mutta uskaltaisiko Akustiina sanoa, että minun Iisalmelle muuttaminen on Jumalankin mieleen, koska kaksi vanhaa ja vakavaa ystävää, Akustiina Savolainen ja seppä Pietikäinen, ovat olleet sitä puolustamassa?

— En mitenkään uskalla niin ajatella, vastasi Akustiina melkein kauhistuen. — Syntinen ihminen voipi hyvässä tarkoituksessa neuvoa aivan väärinkin, vastoin Jumalan tahtoa.

— Siihenpä meidän lopultakin täytyy tulla, totesi maisteri. — Ja sen vuoksi ei ole suurta vahinkoa, jos ihmisiltä kyseleminen jäisikin vähemmälle. Sitä enemmän jää aikaa puhella itsensä Herran kanssa.

— Muuta meiltä useimminkin puuttuu eikä aikaa, nyökytteli Akustiina.

Rouva tuli pyytämään Akustiinaa kahville tupaan, jonka pöydälle tämä lähtötarjoilu oli laitettu.

— Juodaan nyt erojaiskahvit, hän selitti. — Täytyy kohta joutua matkalle.

— Ja minä tässä rupattelen, niin ettei maisteri saa valmistella lähtöään, pahoitteli Akustiina.

— Ei tässä Akustiinan tautta myöhästyä, lohdutteli maisteri. — Tätä lähtöä on osattu valmistella päiviä ja viikkoja. Pahempi on, jos sen matkan valmistelut myöhästyvät, jonka päivänmäärä ei ole ihmisen tiedossa.

— Niinpä on, ja jospa oltaisiin silloin valmiit, huokasi Akustiina astua letustellen tuvan puolelle.

Kahvikuppien kalinan aikana pysyivät matkalle lähtijät ja paikalle jäävät vallan tyyninä, mutta kun kupit oli koottu koriin ja alkoi hyvästely, vyörähteli monta kyyneltä varsinkin vaimoväen silmistä

— Minä olen jo yhden tällaisen matkan tehnyt muiden käskystä, puheli maisteri pitääkseen keskustelua vireellä. — Tähän matkaan on oma syynsä, ja kun tähänkin tottuu, voipi se tulla niin mieleiseksi, ettei siitä pääse erilleenkään.

— Ei maisterin tarvitse tehdä pitkiä matkoja, vaikka vanhaksikin eläisi, ennusti suntio Tahvo.

— Ei sitä tiedä edeltä päin.

— Kyllä sen tietää, väitti suntio.

Joukkojen kuljetushevoseet olivat rappujen edessä ja pienet lapset rekastelivat iloissaan reen perässä. Vielä käden puristus lähimmille ystäville, ja hevoset lähtivät hölkkäämään pohjoiseen päin.

Suntio hyppäsi maisterin reen sepilaudalle mennäkseen siinä kotiinsa.

Tuon halveksitun harmaan kirkon kohdalle tultua hän tuumaili:

— Tästä puoleen maisterikin saarnaa Iisalmen isossa, kaikuvassa kirkossa.

— Niin, myönnötti tämä ajatuksiinsa vaipuneena.

— Menehän sokea, minne vain toiset taluttavat.

KAUPPIS-HEIKKI

»On vaikea löytää kirjallisuudessa Suomen kansaa todellisempaa iloissaan ja huolissaan, ajatuksissaan ja tunteissaan kuin Kauppis-Heikin kertomuksissa. Varmaa on, ettei meillä ole monta hänen ve-roistaan ihmistuntijaa.» — (V. A. Kosken-niemi.)

Kirottua työtä. Kertomus.....	4:—
Savolainen soittaja. Romaani. 2 p.	6:—
Tarinoita. 2 painos.....	2:50, sid. 3:50
Tarinoita ja tapahtumia	3:50
Tarinoita III	3:20
Tarinoita IV	3:50
Mäkijärveläiset. 2 painos	5:—
Viija. 2 painos	5:—

Kauppis-Heikin **Kootut teokset** alkavat kustannuksellamme ilmestyä, sisältäen I osanaan »Mäkijärveläiset» ja »Viijan».

I osa sid. vaatekans. 18:—.

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

Sinta 10 mk.

Suom. kaunok. 1
Kauppinen

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 101 9704

